NAAR EEN ACTIEPLAN ICE & MUSEA IN VLAANDEREN 2015-2016

VOORBEREIDENDE BELEIDSNOTA

ICE-trekkersnetwerk

augustus 2015

OVER DEZE NOTA

Het ICE-trekkersnetwerk maakte in de eerste jaarhelft van 2015 werk van een *voorbereidende beleidsnota* omtrent immaterieel cultureel erfgoed en musea in Vlaanderen.

In het voorjaar van 2015 werd een kwalitatieve bevraging gerealiseerd in het Vlaamse museumveld en verwerkt tot het rapport *Musea & Immaterieel Cultureel Erfgoed in Vlaanderen* (Bijlage 1). Op basis van de bevindingen heeft het ICE-trekkersnetwerk verkend welke rol musea in Vlaanderen (kunnen) hebben bij het borgen, het zichtbaar maken en het versterken van ICE. Daarnaast werd onderzocht welke noden en behoeften deze museale CE-actoren hieromtrent ervaren en hoe dit alles zich verhoudt tot de inzet van het Vlaamse ICE-beleid.

Deze nota kan relevante informatie bevatten voor de op til staande Conceptnota cultureel-erfgoedbeleid. Ze vormt ook de basis voor nieuwe initiatieven en actiepunten van het ICE-trekkersnetwerk als antwoord op de vastgestelde desiderata (p. 11-13).

De voorbereidende beleidsnota *Naar een actieplan ICE & musea in Vlaanderen 2015-2016* vormt een uitgangspunt voor verder overleg met de betrokkenen in de sector en beleid. Het ICE-trekkersnetwerk bezorgt de nota daartoe graag aan het Landelijk Museumoverleg, de Afdeling Kunsten en Erfgoed en evt. de leden van de Focusgroepen bij de Conceptnota cultureel-erfgoedbeleid. Deze nota staat voorts voor elke geïnteresseerde lezer ter beschikking via het Platform immaterieel erfgoed: www.immaterieelerfgoed.be.

TER SITUERING

In 2006 ratificeerde België de **UNESCO-Conventie van 2003** voor het borgen van Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE). In het kader van de verplichtingen als lidstaat van de Conventie, startte de Vlaamse overheid vervolgens **de Inventaris Vlaanderen voor immaterieel cultureel erfgoed** op zodra de operationele richtlijnen bij de Conventie in 2008 van kracht werden. Gelijktijdig werd aanvang gemaakt met het uittekenen van een ICE-beleid op maat van de Vlaamse context. In 2010 presenteerde de Vlaamse overheid zo voor het eerst een beleidsvisie immaterieel cultureel erfgoed, met de voorstelling van de **Visienota Immaterieel Cultureel Erfgoed.**[1] De visienota zette de krijtlijnen uit voor een vernieuwend beleid, gestoeld op de UNESCO-Conventie van 2003. Centraal staan de **erfgoedgemeenschappen** en het bieden van **ondersteuning bij een dynamische en toekomstgerichte erfgoedzorg/borging van ICE**.

1 *Beleid in Vlaanderen*, te raadplegen via: http://www.immaterieelerfgoed.be/over/beleid-in-vlaanderen.

De **Vlaamse Gemeenschap** maakte de keuze om **als overheid zelf een faciliterende, monitorende en kwaliteitsbewakende rol** op te nemen voor de implementatie van het ICE-beleid. Ze **ondersteunt en stimuleert samenwerking en capaciteitsopbouw** ten aanzien van **erfgoedgemeenschappen** die hun immaterieel cultureel erfgoed willen borgen. In de visietekst wordt daarbij het belang van netwerken, participatieve methoden, strategische planning, investeringen in experts en het betrekken van vrijwilligersorganisaties benadrukt.[2] De Vlaamse overheid nam in 2012 tevens een **initiatief om een gecoördineerd digitaal platform voor immaterieel cultureel erfgoed te ontwikkelen:** www.immaterieelerfgoed.be. Hiermee biedt de overheid een virtuele basis aan om een **kennisbank, contactforum, inspiratiebron en groeiende netwerken** te bouwen rond ICE in Vlaanderen. De verdere concrete uitwerking binnen dit kader van het startende immaterieel-erfgoedbeleid heeft de overheid vervolgens weloverwogen bij de praktijk in het veld gelegd.

Volgend op de bekendmaking van de Visienota Immaterieel Cultureel Erfgoed in 2010 en de lancering van het digitale Platform www.immaterieelerfgoed.be in 2012, zijn in het cultureel-erfgoedveld in Vlaanderen sindsdien belangrijke stappen gezet om het kader dat het Vlaamse ICE-beleid creëert concreet in te vullen. Een opvallende ontwikkeling daarin is hoe de gesubsidieerde **CE-sector zich vanuit een netwerkvisie en collegiaal overleg progressief aan het organiseren en uitbouwen is voor de werking en ondersteuning omtrent immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen**.

We schetsen de progressie binnen deze ontwikkeling hier even in vogelvlucht:

» In afspraak met de Vlaamse overheid neemt het expertisecentrum tapis plein vzw (i.k.v. beheersovereenkomst als landelijk expertisecentrum 2012-2016/2018) vanaf 2012 een **trekkersrol** op om de ontwikkeling van het immaterieel erfgoednetwerk (op gang) te trekken en te coördineren binnen de sector. Aansluitend hierop wordt ook de **moderatie van het digitale Platform** www.immaterieelerfgoed.be als overheidsopdracht toegevoegd aan de werking van tapis plein.

» Sinds 2012 werden vervolgens op regelmatige tijdstippen **gespreksrondes** omtrent immaterieel cultureel erfgoed met de **diverse deelsectoren georganiseerd, om zo stap voor stap de uitbouw van de ICE-werking in het CE-veld in Vlaanderen** vorm te geven en participatief en in netwerkverband in te vullen.

» In een eerste fase startten het ICE-Platform en tapis plein in 2012 gestructureerd ICE-overleg op met steunpunt FARO en met de regionale en kunststedelijke **erfgoedcelwerkingen**. Sindsdien vindt meermaals per jaar structureel overleg plaats met de erfgoedcelwerkingen toegespitst op de opvolging en ondersteuning van lokale en regionale ontwikkelingen in ICE. De erfgoedcellen volgden van bij het eerste uur het ICE-beleid van nabij op, gezien hun nauwe betrokkenheid bij talrijke lokale ICE-groeperingen en hun terugkerende inzet als procesbegeleiders i.k.v. lokale aanvraagdossiers voor de Inventaris Vlaanderen.

2 Agentschap Kunsten en Erfgoed, *Borgen van immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen* (Brussel 2014).

» In 2013 werd vervolgens een reeks **thematische rondetafelgesprekken** georganiseerd. Vanuit elk thematisch ICE-domein werd op gelijkwaardige wijze een *status quaestionis* opgemaakt **met de landelijk erkende en gesubsidieerde cultureel-erfgoedorganisaties**. Via rondetafelgesprekken werden voor elk thematisch ICE-domein de betrokken organisaties samengebracht om de bestaande en mogelijke thematische (samen)werkingen per domein te verkennen met oog op toekomstgerichte ICE-werking in het Vlaamse cultureel-erfgoedveld en m.b.t. het ICE-Platform www.immaterieelerfgoed.be.

Bij elk van deze vijf bijeenkomsten namen aan het einde en in onderling overleg ook telkens ook één (of twee) landelijk erkende CE-actoren de rol van trekker(s) voor het domein in kwestie op. Die trekkersrol staat enerzijds in functie van de verdere organisatie van het werkveld en anticipeert anderzijds ook op een toekomstig consortium[3] rond het digitale ICE-Platform waarin alle domeinen best vertegenwoordigd zouden zijn.[4] Op deze wijze kreeg sinds 2013 **het ICE-trekkersnetwerk** vorm.[5] Samen met **tapis plein** en **FARO** zetten **CAG, ETWIE, LECA, Het Firmament en Resonant** daarbij elk hun specifieke expertise in om de globale noden rond immaterieel cultureel erfgoed op landelijke schaal aan te pakken en daarin het Platform www.immaterieelerfgoed.be te activeren. Op regelmatige basis wordt ook naar Heemkunde Vlaanderen teruggekoppeld als een landelijk erkende organisatie volkscultuur met een ook voor ICE-erfgoedgemeenschappen en -elementen belangrijk lokaal netwerk. En via **thematische netwerken** organiseren de trekkers bovendien uitwisselingsfora voor het brede erfgoedveld (o.m. collectiebeherende instellingen, erfgoedcellen,...) waarbinnen samenwerking en het delen van ervaring en kennis per ICE-domein centraal staan: het zogeheten ICE **Domein-Overleg (D3O, D5O,...)**.

» In 2013 werd vervolgens ook de **Inventaris Vlaanderen geïntegreerd in het digitale Platform** www.immaterieelerfgoed.be. Het Platform wordt zo nog meer dan tevoren het kruispunt van alle kennis, activiteit en netwerken omtrent het borgen van ICE in Vlaanderen, voor alle vrijwillige en professionele betrokkenen.

» Intussen werd met **de deelsectoren** verder werk gemaakt van een stapsgewijze uitbouw van de ICE-werking en werkafspraken in het veld. Na de afspraken met de erfgoedcellen (2012), de thematische rondetafels (2013) en de opstart van het ICE-trekkersnetwerk getrokken door kernactoren uit de LEOV-deelsector (2013), werd vervolgens vanaf 2014 verkend welke mogelijkheden er liggen omtrent ICE en lokaal beleid enerzijds en ICE en de werking van **collectiebeherende instellingen** in de Vlaamse CE-sector anderzijds. In 2015 en 2016 wordt hierop verder gewerkt middels een overleg- en praktijktraject met respectievelijk de deelsector van de archieven en de deelsector musea.

Deze nota en verder voorgestelde acties situeren zich in dit lopende traject. Het doel hiervan is om enerzijds te verkennen welke rol musea in Vlaanderen (kunnen) hebben bij het borgen, het zichtbaar maken en het versterken van ICE, en om anderzijds te onderzoeken welke noden en behoeften deze museale CE-actoren hieromtrent ervaren. Daarnaast onderzoekt dit traject ook hoe dit alles zich verhoudt tot de inzet van het Vlaamse ICE-beleid. Ten slotte verkent het ICE-trekkersnetwerk hiermee ook welke initiatieven het kan opzetten om een antwoord te bieden op de vastgestelde desiderata.

3 Naar analogie met Archiefbank Vlaanderen vzw, waarin de landelijke culturele archiefinstellingen samenwerken, met ondersteuning van de Vlaamse overheid.

4 In de Visienota Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Vlaamse overheid (2010) is vooropgesteld dat het beheer van www.immaterieelerfgoed.be (interactieve website en databank) gebeurt door een consortium.
Voor de periode 2013-2016 is er inmiddels een meerjarige overeenkomst van de Vlaamse overheid met tapis plein voor de moderatie van het Platform. Er is voor de lopende beleidsperiode tot 2016 een samenwerkingsovereenkomst afgesloten om de interactie tussen het Afdeling Cultureel Erfgoed (eigenaar van het Platform), het steunpunt (technisch en inhoudelijk beheerder) en tapis plein (inhoudelijk beheerder en moderator) af te spreken.
In de periode 2012-2016/2018 loopt de voorbereidende werking van het consortium-in-ontwikkeling samen met het ICE-trekkersnetwerk dat de diverse domeinen samenbrengt (CAG, ETWIE, FARO, LECA, Het Firmament, Resonant, tapis plein), in overleg met de Vlaamse overheid – Departement CJSM – Afdeling Cultureel Erfgoed.

5 Zie Bijlage 2 over het werk van de trekkers en het ICE-trekkersnetwerk.

TRAJECT ICE & MUSEA

In het kader van de hierboven geschetste voortgaande implementatie en uitbouw van het ICE-beleid in Vlaanderen met de diverse deelsectoren in de CE-sector, werd in het voorjaar van 2015 een kwalitatieve bevraging gerealiseerd in het museumveld.[6] De bevraging gebeurde bij een heterogeen samengestelde set van musea die samen als representatief beschouwd worden voor de aanwezige diversiteit in de museumpraktijk binnen de Vlaamse CE-sector. In Bijlage 1 vindt u het rapport van deze bevraging.

De museumpraktijk in Vlaanderen kenmerkt zich door een veeleer klassieke **werking met een bijna exclusieve focus op collecties** en gestoeld op de vier traditionele **basisfuncties** volgens het internationale ICOM-model: de verzamelfunctie, de behoud- en beheerfunctie, de onderzoeksfunctie en de publieksgerichte functie. Het museumveld karakteriseert zich verder – net als de meeste andere culturele sectoren overigens – door een fijnmazige spreiding van veelal kleinschalige tot middelgrote instellingen verspreid over heel Vlaanderen. Bovendien zijn lokale (en tot nader orde in een aantal gevallen ook provinciale) besturen veelal de inrichtende macht en de eigenaars/beheerders van de musea/collecties, en nemen zij het leeuwendeel van de werkingskosten en -inkomsten voor hun rekening. Met de invoering van het Vlaamse Museumdecreet in 1996 maakte de sector een eerste grote professionaliseringsbeweging. Ook de inzet van het landelijke beleid op kwaliteitsmonitoring scherpte de museumpraktijk in de jaren daarop verder aan. In dezelfde periode groeide ook vanuit een bloeiend cultuur- en erfgoedtoerisme de belangstelling voor musea en tijdelijke tentoonstellingen. Musea in Vlaanderen zetten anno 2015 dan ook een rijke en boeiende eigentijdse museumpraktijk op. Tegelijk kampt de museumsector zoals welbekend sinds lange tijd al met een oplopende structurele financiële achterstand – onder meer omwille van de complexiteit van de bestuurlijke context, het ontbreken van een overkoepelend collectieplan Vlaanderen, en de telkens uitgestelde inhaaloperatie met betrekking tot de Vlaamse subsidies voor deze deelsector. De Vlaamse overheid erkent zelf al jaren dat de museumsector ernstig ondergesubsidieerd is en dat de operationele verwachtingen die de opeenvolgende Cultureel-Erfgoeddecreten (2008, 2012) stellen volstrekt niet in verhouding staan tot de geïnvesteerde middelen. De noden in de museumsector lopen dan ook op diverse gebieden hoog op.[7]

Er is bijgevolg **weinig ontwikkelingsruimte voor nieuwe en bijkomende aspecten in de werking, zoals ICE** er één is.

Specifiek **met betrekking tot immaterieel cultureel erfgoed** blijkt uit de recente museumbevraging dat er **in de museumsector weinig kennis aanwezig** is omtrent ICE en het sinds 2010 door de Vlaamse overheid gelanceerde ICE-beleid. Dat het Vlaamse ICE-beleid zich als een uitgesproken participatief beleid kenmerkt, waarin erfgoedgemeenschappen centraal staan, blijkt één van de grote drempels. Nochtans zijn ook internationaal gezien zowel 'participatie' als 'immaterieel erfgoed' thema's waar bijvoorbeeld ICOM - zo blijkt onder meer uit de museumdefinitie – op inzet.[8] Uit de bevraging en eerder opgedane ervaring bleek duidelijk de uitgesproken nood aan opbouw van expertise, ervaring en visie in Vlaanderen rond (een actieve invulling van) de publieksgerichte museumfunctie, in de zin van erfgoedbeleving en -participatie met 'publiek'/erfgoedgemeenschappen, en dit zelfs nog los van immaterieel erfgoed. De invulling van de publieksgerichte functie gebeurt vandaag de dag namelijk nog grotendeels zendergestuurd, vanuit een idee van collectie-ontsluiting.[9]

6 Het onderzoeksrapport gaat als Bijlage 1. Alle interviews werden opgenomen en gedetailleerd uitgeschreven. Het rapport vat de bevindingen uit deze interviews – die anoniem werden verwerkt – samen. Voor de analyse werd rekening gehouden met het saturatieprincipe, dat in kwalitatief onderzoek wordt gebruikt; zie Mortelmans, D., *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden* (Leuven 2007).

7 Zie o.m. *Het water aan de lippen. 24 musea voeren donderdag actie op het Martelaarsplein in Brussel*, te raadplegen via: http://www.faronet.be/blogs/faro/het-water-aan-de-lippen-24-musea-voeren-donderdag-actie-op-het-martelaarsplein-in-brussel

8 *Museum Definition*, te raadplegen via: http://icom.museum/the-vision/museum-definition/.

9 De decretale omschrijving van de publieksgericht functie gaat overigens nog sterk in die richting. In de huidige teksten is nog in verregaande mate sprake van het concept 'ontsluiting' dat een veel minder participatief gehalte in zich draagt: 'ontsluiting van het cultureel erfgoed: het voor een zo breed mogelijk publiek zichtbaar maken van het cultureel erfgoed, het toegankelijk maken van de betekenissen van het cultureel erfgoed voor de gemeenschap en het voortdurend actualiseren van die betekenissen' (Cultureel-erfgoeddecreet 2012, Hfst. 1, Art. 3, 7°). De noodzaak van het uitbreiden van de publieksgerichte functie naar participatie met publiek/erfgoedgemeenschappen, komt uitgebreid aan bod in de bijdrage van de LEOV's aan een eerste bevraging i.k.v. de Conceptnota cultureel erfgoedbeleid, te raadplegen via: http://www.kunstenenerfgoed.be/nl/wat-doen-we/conceptnota-cultureel-erfgoedbeleid/traject-met-het-cultureel-erfgoedveld-en-relevante.

Een **projectmatige inzet op ICE** – al dan niet in samenwerking met ICE-erfgoedgemeenschappen – blijkt wel op beperkte schaal verwezenlijkt te worden en geleidelijk opgang te maken. **Structurele vormen van participatieve (samen)werking met ICE-erfgoedgemeenschappen**, waarbij men dus nog een stap verder gaat in de publieksgerichte werking naar het delen van *governance* en het ontwikkelen van een **publieke/participatieve werking doorheen de verscheidene basisfuncties**, lijken dan weer nagenoeg onbestaande in het Vlaamse museale veld.

Kortom, **museumbeleid en praktijkontwikkeling omtrent ICE staan in de kinderschoenen** in Vlaanderen. Voor de werking van het Platform www.immaterieelerfgoed.be en het ICE-trekkersnetwerk ligt hier alvast de taak om de eerstkomende maanden en jaren verder werk te maken van **communicatie naar de museumsector** en aansporing tot en ondersteuning bij de expertiseopbouw. Er valt nog een uitgebreid traject af te leggen voor de **kennisname en bewustwording omtrent het ICE-beleid**, ICE-netwerken en dienstverlening in de sector, alsook voor het **creëren van draagvlak en praktijkontwikkeling** omtrent immaterieel-cultureel-erfgoedwerking naar de geest van de UNESCO-Conventie van 2003 voor het borgen van Immaterieel Cultureel Erfgoed en de nauw verwante principes uit de ICE-visienota (2010).

In een ICE-werking naar de geest van het Vlaamse en UNESCO-ICE-beleid wordt vertrokken vanuit de (vraag, visie, noden, keuzes van) erfgoedgemeenschappen: de mensen die ICE toeëigenen en beoefenen vanuit een actieve praktijk ('aan ICE doen'), met alles wat daarmee samenhangt (ook roerend erfgoed dus). Musea vertrekken in de huidige werking vanuit het object en betrekken vervolgens het immateriële errond. Beide types werkingen betreffen anders gezegd een **integrale cultureel-erfgoedwerking**, zij het vanuit uitgesproken **verschillende doelstellingen en uitgangspunten**:

» In de *collectiegerichte werking* staat de zorg voor de collectie voorop, waarbij verzamelen, behoud en beheer, onderzoek en publiekswerking centraal en in functie van de collectie worden ontwikkeld.

» In een *ICE-gerichte werking* staat een proces voor het borgen van ICE voorop; het gaat erom de meest geschikte acties te ondernemen en wenselijke randvoorwaarden te creëren voor het beoefenen en doorgeven van ICE, op basis van een dynamische aanpak en vanuit een duurzaam toekomstperspectief. De ICE-werking werkt daarvoor in eerste instantie met, vanuit en voor deze ICE-erfgoedgemeenschappen, dus niet zozeer vanuit of ten dienste van de (erkende en gesubsidieerde) cultureel-erfgoedsector.

Hierbij stelt zich de vraag **welke rol musea in het kader van een ICE-beleid** voor zichzelf zien. Welke rol kunnen en willen musea opnemen, vandaag reeds en/of in een toekomstgericht perspectief?

Op zoek naar het antwoord op die vraag blijkt **uit de bevraging de grote nadruk die de musea leggen op het (belang van het) collectie-georiënteerde perspectief.** Anno 2015 zijn zo ook de – beperkt – aanwezige ICE-werkingen in musea sterk gelieerd aan de aanwezige collecties. Ondanks de ambitie van een integraal cultureel-erfgoedbeleid komt immaterieel cultureel erfgoed binnen de museumwerking minimaal aan bod. Maar in nog mindere mate wordt een museale ICE-werking *ontplooid vanuit of voor de noden en behoeften van ICE-erfgoedgemeenschappen*. ICE-erfgoedgemeenschappen vragen ondersteuning, expertise en begeleiding bij hun noden en vragen, kortom bij hun erfgoedzorg met het oog op het verzekeren van de toekomst van hun ICE. Dergelijke ondersteuning vraagt vaak een langdurige begeleiding als makelaar (inspireren, praktijkuitwisseling opzetten, stimuleren, doorverwijzen,...). Vandaag wordt deze ondersteunende makelaarsrol met een intensieve trajectbegeleiding rond erfgoedzorg opgenomen door erfgoedcellen en expertisecentra[10] en behoort dit niet tot de actuele scope van de museumwerking. Daarnaast is het museale veld noch thematisch noch qua geografische inzet en spreiding en evenmin op het gebied van competenties in het personeelsbestand vandaag al adequaat toegerust om een eventuele gebiedsdekkende dienstverlening te leveren aan erfgoedgemeenschappen. Het **museumbeleid is m.a.w. (nog) niet op dergelijke inzet en ondersteuning naar ICE-erfgoedgemeenschappen georiënteerd. Dat geldt voor het huidige beleid, maar blijkt ook voor de toekomst de gangbare visie te zijn omtrent invulling van rollen en beleidsontwikkeling**.

Voor de ICE-erfgoedgemeenschappen is het zo vooralsnog van wezenlijk belang dat ondersteuning wel door andere actoren in de CE-sector opgenomen wordt. Op heden staat een thematisch en geografisch vertakt netwerkmodel van dienstverlenende organisaties hiervoor in. Coördinatie en facilitering met het ICE-Platform www.immaterieelerfgoed.be en een ICE-trekkersnetwerk blijken daarin cruciaal, om de vragen vanuit het veld efficiënt te kunnen monitoren en modereren. Uit de bevraging blijkt voorts dat bovendien **ook de museumsector zelf vraagt om ondersteuning en hulp bij competentieontwikkeling vanuit (de gespecialiseerde expertise in) dit ICE-netwerk**. Enerzijds werd zo de nood uitgesproken naar een verdere **verbreding (sensibilisering, informatie, bewustwording) omtrent ICE** bij de musea. Anderzijds is er een uitgesproken **behoefte aan verdieping, kennisdeling en praktijkontwikkeling** in de beperkte groep aan musea die wel al actief inzetten op immaterieel-cultureel-erfgoedwerking (en dat dan vaak ook reeds sinds de opstart van het ICE-beleid). In dezelfde lijn ligt ook **de vraag naar projectsamenwerking en op-maat-begeleiding** voor musea vanuit het ICE-trekkersnetwerk. Voornoemde vragen zijn ongetwijfeld mede te duiden vanuit het hoger beschreven tekort aan mensen en middelen in de museumsector, met onder meer tot gevolg dat kennis en praktijkontwikkeling omtrent ICE achterop hinken. De aanwezigheid van een pool aan experten in het ICE-(trekkers)netwerk biedt een mogelijke ondersteuning vanuit de nodige/aanwezige expertise in de CE-sector.

Het clusteren van een ICE-gerichte focus en expertise vanuit een ICE-(expertise/ondersteuningsgericht)netwerk lijkt kortom ook vanuit het perspectief van de musea zowat het meest geschikte kosten-baten-model voorhanden, maar bovendien lijkt het ook vanuit inhoudelijk beleidsperspectief in lijn met de rol die collectiebeherende instellingen voor zichzelf zien en ambiëren als collectiegeoriënteerde CE-werkingen.

10 Zie Bijlage 2 over het werk van de trekkers en het ICE-trekkersnetwerk.

De beperkte kennis omtrent ICE-beleid en ICE-werking die uit de museumbevraging bleek, brengt zijdelings ook nog een ander – en voor de implementatie van het ICE-beleid weinig wenselijk – **neveneffect** mee. Eén van de vaststellingen is immers dat ICE in een museale context vaak (geheel of gedeeltelijk) wordt gelijkgesteld aan projecten mondelinge geschiedenis, met interviews (in klank en/of beeld) die bijvoorbeeld 'het dagelijks leven uit het verleden' of 'het verhaal achter het object' vastleggen. Het eigenlijke interview wordt dan als immaterieel erfgoed beschouwd, omdat het een niet-tastbare getuigenis over het verleden is – ook al heeft het op zich inhoudelijk niets met ICE (naar het Vlaamse en UNESCO-beleid) te maken. Ook musea die relatief goed op de hoogte zijn van wat ICE is, en een (al dan niet uitgebreide) werking hebben rond ICE, zien niet altijd wat nu precies het verschil is tussen projecten mondelinge geschiedenis en ICE, of het verhaal over de niet-tastbare aspecten van objecten en ICE. Vanuit een bekommernis voor een ICE-werking die de noden en behoeften van ICE-erfgoedgemeenschappen als vertrekpunt neemt, schuilt hierin evenwel een risico op een (te) vereenvoudigde en aan de oppervlakte blijvende invulling van ICE-werking. Begeleiding van ICE-erfgoedgemeenschappen is een tijdsintensief en vaak complex, langdurig proces dat bovendien specifieke competenties van erfgoedwerkers vergt, dat navenant beleidsinzet en -ondersteuning behoeft (zowel vanuit CE-werkingen als vanuit de overheid). Met een **light-benadering van ICE** als zijnde allerlei mogelijke immateriële dimensies van erfgoed(werking), kan ICE dan wel schijnbaar een plek vinden in de cultureel-erfgoedwerking, maar daarmee dreigt immaterieel-erfgoedwerking beperkt te worden tot enkele aspecten van – vooral – de belevingsgerichte en publieksgerichte functie, waarmee geenszins de volle of reële inzet van een ICE-werking naar de geest van het Vlaamse en UNESCO-ICE-beleid wordt gerealiseerd.

Het is in dit verband tenslotte ook van belang om erop te wijzen dat een ICE-gerichte werking net als een collectiegerichte werking hoe dan ook een omvattende, **integrale CE-werkin**g behelst. Tot de diverse facetten van het borgen van ICE hoort tenslotte ook de **zorg voor de roerende aspecten omtrent het ICE-element**.

De uitgebreide waaier aan borgingsmogelijkheden werd sinds 2012 – om het bevattelijk en overzichtelijk te houden voor alle betrokkenen (erfgoedgemeenschappen, erfgoedorganisaties, e.a.) – verdeeld in vijf grote clusters van borgingsmaatregelen; een beetje vergelijkbaar met de vier basisfuncties voor collectiebeherende instellingen. Deze vijf insteken tot borging worden sinds 2012 ook gehanteerd in de digitale databank en website www.immaterieelerfgoed.be: het gaat om identificatie/documentatie, onderzoek, communicatie/sensibilisering, overdracht, en ten slotte herlancering.[11] In verschillende van die borgingsmaatregelen zit vanzelfsprekend (zorg voor) roerend erfgoed vervat, denk maar aan archief en documentatie, of aan objecten die aan een gebruik of praktijk verbonden zijn, als product, als gebruiksvoorwerp of in een rituele of decoratieve functie. Hier liggen onmiskenbaar belangrijke **kansen op verdere kruisbestuiving en samenwerking tussen ICE-initiatieven en de collectiebeherende instellingen** in relatie tot de collecties en expertise terzake.

Het onderscheid tussen beide types van integrale CE-werking ligt dan evenwel in het uitgangspunt, waarbij in een ICE-werking de roerende dimensies benaderd zullen worden vanuit de zorg/borging van het levende immateriële erfgoed. En jawel, daarin kunnen dus soms andere klemtonen worden gelegd en andere – mogelijk conflicterende – keuzes volgen. ICE-erfgoedzorg staat immers voor alles ten dienste van de ICE-praktijk en overdracht (die plaatsvindt vanuit het heden en een actuele intermenselijke praktijk). In sommige gevallen is spanning of conflict met het perspectief van behoud en beheer voor roerend erfgoed dan onvermijdelijk aanwezig.

11 Neyrinck, J., 'Werk maken van immaterieel cultureel erfgoed. Borgen: wat en hoe?', in: *faro I tijdschrift over cultureel erfgoed*, 5 (2012) 3, p. 63-85.

» Een voorbeeld om deze spanning te duiden vanuit bestaande praktijken is de omgang met erfgoedobjecten uit musea, die tegelijk een essentiële rituele functie vervullen binnen een ICE-context. Daarvoor, af en toe of regelmatig, moeten ze uit die strikt gecontroleerde museumomgeving gehaald worden. Ze komen dan soms in een gebruikscontext terecht waar ze door hun ICE-erfgoedgemeenschappen ingezet worden als materieel element van een in wezen immaterieel cultuurverschijnsel. Sprekende voorbeelden hiervan zijn schutterszilver, processiekruisen of -beelden, reliekhouders, enz. Zeker wanneer het ICE-element waarbinnen zo'n erfgoedobject ontstaan is en waarvoor het actueel nog een belangrijke functie vervult zelf status verwerft, door bijvoorbeeld op een Vlaamse Inventaris of de internationale Representatieve Lijst van Immaterieel Erfgoed opgenomen te worden, ontstaat hier een immanent spanningsveld tussen culturele waarderingskaders. Finaal speelt hier ook de kwestie wie dan het laatste en decisieve woord heeft: de roerende-erfgoedexpert/collectiebeheerder of de immaterieel erfgoedgemeenschap. Wat gaat op zo'n moment voor? Wat zou de betekenis van dit roerend erfgoed überhaupt zijn zonder het ICE dat de ontstaans- en bestaansreden ervan vormt? Is het dan gerechtigd om dit uit de levende praktijk te halen omwille van die louter materiële zorg? Maar omgekeerd kan men ook vragen wat de ICE-erfgoedgemeenschap eraan heeft als ze door het louter dienstbaar inzetten van haar roerend erfgoed de materiële toestand ervan schaadt en zo het voortbestaan ervan op termijn bedreigt? Zo werd voor de langverwachte zevenjaarlijkse Virga Jesse processie in Hasselt in 2010 tot het laatste nippertje gewacht om de reuzen te laten uitgaan – wegens schrik voor regenschade aan de (materiële) reuzen die door het Stadsmus in Hasselt worden beheerd. In 2015 werd de Heilig Bloedprocessie in Brugge afgelast vanwege dezelfde schrik voor schade aan kostuums e.d. Vanuit een ICE-perspectief zouden rond dergelijke vragen kritische afwegingen en reflecties kunnen worden gemaakt. Anderzijds maakt natuurlijk ook de veralgemeende materiële cultuur in zoverre deel uit van onze collectieve waarden en denkbeelden, dat het best denkbaar is dat ICE-erfgoedgemeenschappen met of zonder veel reflexiviteit hieromtrent ook de logica's volgen van materieel behoud van waardevolle erfgoedobjecten (en dus dan maar dynamisch hun ICE-praktijk aanpassen en bijstellen hiervoor).

Elk van deze voorbeelden illustreert alvast de complexe processen en de nood aan genuanceerde omgang en afwegingen met overleg en akkoord (of 'prior and informed consent' om het even in UNESCO 2003 termen uit te drukken) van de betrokken ICE-erfgoedgemeenschappen die uiteindelijk op basis van de beschikbare informatie (desgewenst onder deskundige begeleiding vanuit de gesubsidieerde CE-sector) en in samenspraak met de materiële zorgdragers weloverwogen keuzes zouden moeten kunnen maken.

BESLUITEND

In het voorjaar van 2015 realiseerde het ICE-trekkersnetwerk een **onderzoek omtrent musea en immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen**. De kwalitatieve bevraging die in de museumsector werd afgenomen, peilde ten eerste naar de actuele en toekomstige rol van musea in Vlaanderen bij het borgen, zichtbaar maken en versterken van ICE, naar de noden en behoeften die musea hieromtrent ervaren, en analyseerde ten tweede hoe dit zich verhoudt tot de inzet van het ICE-beleid. Tenslotte was de opzet van de gevoerde bevraging om vanuit het ICE-trekkersnetwerk op basis hiervan geschikte initiatieven te kunnen voorstellen en uitwerken die effectief antwoord bieden aan de kansen, noden en uitdagingen in het veld.

Algemeen kan zonder meer vastgesteld worden dat **musea aan het prille begin staan van een werking rond immaterieel cultureel erfgoed, en dat de bekendheid van zowel als de huidige activiteit omtrent ICE bij musea in Vlaanderen minimaal** is. Er valt nog een hele weg af te leggen rond bewustwording, verbreding én verdieping omtrent ICE-werking in, met en vanuit musea.

Op de vraag daarbij **welke rol musea in het kader van een ICE-beleid** voor zichzelf zien, blijkt **uit de bevraging de grote nadruk die de musea leggen op het (belang van het) collectie-georiënteerde perspectief.** Musea zien zichzelf kenbaar niet als kernspelers in een ICE-beleid, ook niet in de toekomst. Wel blijkt er een minderheid aan musea die heel bewust kiest voor een actieve opvolging en inzet op ICE. Het gaat dan om een deelverzameling van vaak **thematische musea**, actief rond een (deel)collectie die aansluiting vindt bij één van de (minimaal) vijf ICE-domeinen zoals die *inter alia* benoemd zijn door het Vlaamse en UNESCO-beleid en om **stadsmusea**, waar vaak vanuit (collecties) i.k.v. lokale gebruiken en praktijken de verbinding met een ICE-perspectief gelegd wordt. Er wordt vanuit deze musea dan dikwijls al langer ingezet op het ICE-beleid via realisaties in eigen huis, via betrokkenheid in de professionele ICE-netwerken en via het overleg in de sector. Een voorbeeld hiervan zijn de thematische ICE-domeinnetwerken, die sinds enkele jaren in de sector worden georganiseerd door de 'domeintrekkers' (denk aan het zogenoemde thematische domeinoverleg D3O, D5O,...). Ook bij deze musea blijkt niettemin het uitgangspunt overwegend, zo niet volledig, bij de collectiewerking te liggen. In een meerderheid van de gevallen gaat het om een projectmatige werking en **publieksgerichte collectiewerking**. Structurele ondersteuning vanuit de bestaande musea naar bestaande ICE-thema's en -erfgoedgemeenschappen behoort niet tot de actuele scope van de museumwerking.

Tegelijk ziet men vanuit de musea **in een toekomstig perspectief** wel een **grotere rol voor ICE in musea, zo bleek uit de bevraging**. Daarbij werd door de respondenten ook bij herhaling het belang aangestipt van formele beleidsbepalingen m.b.t. de (mogelijke) ontwikkeling van ICE in de museale werking, denk aan decretale bepalingen in voorwaarden, criteria, functies, e.d.m.

Het gaat dan ook om een beleidskeuze waarbij de museumsector goeddeels naar de Vlaamse overheid kijkt voor het creëren van een verplichtend én ook ondersteunend/faciliterend kader, voor het leggen van beleidsaccenten, het aanreiken van impulsen of hefbomen in deze of gene richting. Ongetwijfeld zal de op til staande Conceptnota cultureel-erfgoedbeleid omtrent deze aspecten en beleidsopties klaarheid scheppen over hoe dit verder op touw wordt gezet, en op welke wijze, met welke schaal en reikwijdte de Vlaamse overheid de ambities van haar ICE-beleid in Vlaanderen toekomstgericht verder uitbouwt.

Het ICE-trekkersnetwerk neemt ondertussen zelf de komende twee werkingsjaren een reeks initiatieven waarin aan de slag gegaan wordt met de leerrijke bevindingen vanuit de museumbevraging. Daarin hopen we een eerste antwoord te bieden op de gedetecteerde kansen en uitdagingen en de uitgesproken noden en behoeften vanuit de musea, in het ruimere kader van een complementaire CE-erfgoedsector.

Dit resulteert concreet in volgende acties voor 2015-2016:

BIJLAGE 1:
MUSEA & IMMATERIEEL CULTUREEL ERFGOED IN VLAANDEREN

DEEL 1: Rapport kwalitatieve bevraging

In de periode april, mei en juni 2015 deden de leden van het ICE-trekkersnetwerk[12] een kwalitatieve bevraging bij elf musea in Vlaanderen over hun beleid, visie en werking rond immaterieel cultureel erfgoed (ICE). Het doel van deze interviews was enerzijds in beeld te krijgen welke rol musea in Vlaanderen (kunnen) hebben bij het borgen, het zichtbaar maken en het versterken van ICE, en anderzijds te onderzoeken welke noden en behoeften dit type erfgoedactoren hieromtrent ervaren.

Door een brede scope aan typologisch diverse musea te bevragen, werd getracht een ruime blik te krijgen op hoe musea in Vlaanderen omgaan met ICE. De leden van het ICE-trekkersnetwerk interviewden zowel grote als kleine musea, musea die *meer* of *minder* vertrouwd zijn met ICE, erkende en niet-erkende musea, geografisch gespreid over Vlaanderen. Zowel stadsmusea (4), musea voor beeldende kunst (2) als musea met een thematische focus (5) werden bevraagd. Onder de respondenten bevonden zich twee lokaal, drie regionaal en vier landelijk erkende musea, en ook twee musea die niet erkend en ingedeeld zijn door de Vlaamse overheid. De musea die in dit kader werden geïnterviewd dragen, op één uitzondering na, het kwaliteitslabel van de Vlaamse overheid.[13] De interviews werden bij voorkeur afgenomen met de conservator of directeur van de instelling. Slecht bij twee van de gesprekken was de leidinggevende van het museum op basis van een eigen beslissing niet zelf aanwezig.

De musea kregen vragen over hun beleid, over de plaats van ICE-erfgoedgemeenschappen binnen hun organisatie, over de plaats van ICE in de cultureel erfgoedsector en over de toekomstperspectieven voor ICE in de museumsector. Alle interviews werden opgenomen en gedetailleerd uitgeschreven. Dit verslag vat de bevindingen uit deze interviews – die anoniem werden verwerkt – samen.

MUSEUMBELEID

Een eerste set vragen had betrekking op het museumbeleid in relatie tot ICE. De musea werd gevraagd hoe zij het begrip immaterieel cultureel erfgoed (ICE) invullen binnen hun werking, in hoeverre zij het Vlaamse ICE-beleid integreren in hun werking, hoe zij hun rol ervaren t.o.v. het borgen van ICE, of zij ICE als inherent aan hun museale werking beschouwen, op welke manier de kennis over ICE ingebed zit in het museum, in welke vorm(en) ICE tot uiting komt in de werking en of het Cultureel-erfgoeddecreet van 201214 een verbreding van de werking rond ICE heeft betekend.

Een eerste vaststelling is dat het begrip 'immaterieel cultureel erfgoed', zoals het vooropgesteld wordt door UNESCO (naar de Conventie van 2003 voor het borgen van Immaterieel Cultureel Erfgoed) en het Vlaamse ICE-beleid[15], (nog) niet door alle musea even goed gekend is. Onder immaterieel cultureel erfgoed verstaan we: '(...) de niet-tastbare gewoontes of gebruiken van vroeger die men koestert en nu nog doet. Het is de kennis of kunde die men levend wil houden en doorgeeft aan volgende generaties.'[16]

12 Met name CAG, ETWIE, FARO, Het Firmament, LECA, Resonant en tapis plein.
13 *Erkennen instellingen*, te raadplegen via: http://2012.kunstenenerfgoedjaarverslag.be/jaarverslag-2012/cultureel-erfgoed/steun-aan-cultureel-erfgoedorganisaties/kwaliteitslabel.
14 *Cultureel-erfgoeddecreet*, te raadplegen via: http://www.kunstenenerfgoed.be/nl/beleid/wet-en-regelgeving/cultureel-erfgoeddecreet.
15 *Immaterieel cultureel erfgoed*, te raadplegen via: http://www.kunstenenerfgoed.be/nl//wat-doen-we/immaterieel-cultureel-erfgoed.
16 *Wat is immaterieel erfgoed?*, te raadplegen via: http://www.immaterieelerfgoed.be/over/wat-is-immaterieelerfgoed.

Definitie 'immaterieel cultureel erfgoed' uit de UNESCO-Conventie voor het borgen van Immaterieel Cultureel Erfgoed (2003)

1. Het immaterieel cultureel erfgoed betekent zowel de praktijken, voorstellingen, uitdrukkingen, kennis, vaardigheden als de instrumenten, objecten, artefacten en culturele ruimtes die daarmee worden geassocieerd, die gemeenschappen, groepen en, in sommige gevallen, individuen erkennen als deel van hun cultureel erfgoed. Dit immaterieel cultureel erfgoed, overgedragen van generatie op generatie, wordt altijd herschapen door gemeenschappen en groepen als antwoord op hun omgeving, hun interactie met de natuur en hun geschiedenis, en geeft hen een gevoel van identiteit en continuïteit, en bevordert dus het respect voor culturele diversiteit en menselijke creativiteit. In deze conventie wordt uitsluitend rekening gehouden met het immaterieel cultureel erfgoed dat zowel compatibel is met bestaande internationale instrumenten voor mensenrechten als met de vereiste van wederzijds respect tussen de gemeenschappen, groepen en individuen, en met duurzame ontwikkeling.

2. Het immaterieel cultureel erfgoed, zoals gedefinieerd in paragraaf 1, manifesteert zich *inter alia* in de volgende domeinen:

- orale tradities en uitdrukkingen, inclusief taal als een vehikel van immaterieel cultureel erfgoed;
- podiumkunsten;
- sociale gewoonten, rituelen en feestelijke gebeurtenissen;
- kennis en praktijken betreffende de natuur en het universum;
- traditionele ambachtelijke vaardigheden.[17]

We stelden vast dat in een museale context ICE door twee derde van de respondenten (geheel of gedeeltelijk) wordt gelijkgesteld aan projecten mondelinge geschiedenis, met interviews over bijvoorbeeld 'het dagelijks leven uit het verleden' of 'het verhaal achter het object', vastgelegd in klank en/of beeld. Het eigenlijke interview wordt dan als immaterieel erfgoed beschouwd, omdat het een niet-tastbare getuigenis over het verleden is – ook al heeft het op zich inhoudelijk niets met ICE (naar het Vlaamse of UNESCO-beleid) te maken. Ook musea die relatief goed op de hoogte zijn van wat ICE is, en een (al dan niet uitgebreide) werking hebben rond ICE, zien niet altijd wat nu precies het verschil is tussen projecten mondelinge geschiedenis en ICE, of het onderscheid tussen het verhaal over de niet-tastbare aspecten van culturele objecten enerzijds en ICE anderzijds.

Belangrijk om op te merken is dat er tijdens de gesprekken twee musea waren die door het volledige interview heen een dergelijke, van het Vlaamse en UNESCO-beleid afwijkende interpretatie van immaterieel cultureel erfgoed hanteerden. Omdat voorafgaand de interviews door de leden van het ICE-trekkersnetwerk was afgesproken zich louter vragend op te stellen om een zo objectief mogelijke stand van zaken te kunnen registreren, werd hierop niet 'ingegrepen' of 'gecorrigeerd' tijdens de gesprekken.[18] Het ene museum interpreteerde ICE als historische woon- of leefcultuur, het andere museum zag ICE louter als projecten mondelinge geschiedenis. Ze maakten de link met (het borgen van) tradities, gebruiken en kennis niet. De medewerkers van een derde museum verklaarden dat ze naar aanleiding van het interview opzoekwerk over ICE hadden verricht, omdat ze niet op de hoogte waren van de betekenis van het concept. Dit illustreert nogmaals dat het concept immaterieel cultureel erfgoed (nog) niet bij alle musea is doorgedrongen.

17 UNESCO, *Conventie voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed* (Parijs 2003), p. 2-3.
18 Uit het verslag van het overleg van het ICE-trekkersnetwerk van 12.02.2015: 'We stellen ons bescheiden op en geven niet al te veel uitleg vooraf om de antwoorden niet teveel te kleuren. Wel zoeken we een evenwicht tussen sensibiliseren en peilen naar kennis.'

Dat in het Cultureel-erfgoeddecreet uit 2012, naast roerend en onroerend erfgoed, ook immaterieel cultureel erfgoed werd opgenomen, heeft volgens de bevraagde musea in het algemeen geen impact gehad op de omgang met ICE in hun werking. Het betekende voor de musea geen ommezwaai. Of, er was reeds een werking rond ICE, of, het decreet heeft er niet voor gezorgd dat men een ICE-werking ter harte heeft genomen. Eenzelfde vaststelling bleek evenwel te gelden voor het concept 'erfgoedgemeenschap(pen)': geen enkel museum expliciteerde dat het decreet hun werking met gemeenschappen heeft beïnvloed.

Hieronder is een overzicht terug te vinden dat meer gedetailleerd documenteert hoe de verschillende musea ICE interpreteren.

	Het museum vult ICE in volgens het ICE-beleid	Het museum vult ICE deels in volgens het ICE-beleid	Het museum vult ICE volledig anders in dan het ICE-beleid	ICE is aanwezig in het museum in de vorm van...	Het museum interpreteert ICE (ook) als ...
Museum voor beeldende kunst			x	ICE komt enkel toevallig/onbewust aan bod in het museum.	Het museum interpreteert ICE als historische woon- of leefcultuur.
Museum voor beeldende kunst	*Ja, na opzoekwerk errond.*			ICE komt enkel toevallig/onbewust aan bod in het museum.	N.v.t.
Stadsmuseum	x	x		Het museum is thematisch verwant aan 1 of meer van de (min.) 5 ICE-domeinen. Tonen feesten en tradities. Museum doet onderzoek naar en documenteert ICE-praktijken. Museum biedt een platform aan erfgoedgemeenschappen.	... het verhaal achter het object (erg belangrijk) / interviews.
Stadsmuseum	x	x		Het museum is thematisch verwant aan 1 of meer van de (min.) 5 ICE-domeinen. Documenteren tradities via film/foto. Feestcultuur, processies, technieken v. vereniging of ambachten komen er aan bod. Traditiedragers fungeren soms als gids.	... interviews/mondelinge geschiedenis.
Stadsmuseum		x		Het museum is thematisch verwant aan 1 of meer van de (min.) 5 ICE-domeinen. Er komen tradities, gebruiken, feesten aan bod in tijdelijke tentoonstellingen.	Museum geeft zelf aan het onderscheid tussen mondelinge geschiedenis en ICE niet altijd goed te vatten.
Stadsmuseum	x			In het huidige museum komt ICE nagenoeg niet aan bod. In de toekomstvisie van het museum wel.	N.v.t.
Thematisch museum			x	Het museum is thematisch verwant aan 1 of meer van de (min.) 5 ICE-domeinen.	Het museum interpreteert ICE als interviews / mondelinge geschiedenis / het verhaal achter het object / foto- en filmmateriaal.
Thematisch museum	x			Het museum is thematisch verwant aan 1 of meer van de (min.) 5 ICE-domeinen. Het museum organiseert workshops en demo's rond het doorgeven van kennis en techniek, en documenteert dit.	Doet ook mondelinge geschiedenis-projecten, maar is goed op hoogte van verschil tussen ICE en mondelinge geschiedenis.
Thematisch museum	x			Het museum is thematisch verwant aan 1 of meer van de (min.) 5 ICE-domeinen. Museum organiseert demonstraties rond machines en technieken (+ toont er filmpjes over). De demo's worden ook gedocumenteerd.	... interviews/mondelinge geschiedenis.
Thematisch museum		x		Het museum is thematisch verwant aan 1 of meer van de (min.) 5 ICE-domeinen. Museum organiseert demonstraties rond technieken, en documenteert dit.	... verhalen over 'het dagelijkse leven in het verleden' (projecten mondelinge geschiedenis).
Thematisch museum		x		In het huidige museum komt ICE nagenoeg niet aan bod. In de toekomstvisie van het museum wel (vermoedelijk).	N.v.t.

Op basis van de gesprekken kunnen we de musea opdelen in drie categorieën:

1 Musea waar ICE nu nog geen onderdeel is van de werking, maar die in de toekomst wel willen inzetten op ICE

2 Musea waar ICE nu geen onderdeel is van de werking, noch in de toekomst zal zijn

3 Musea waar ICE een onderdeel is van de werking, nu en in de toekomst

(1) Musea waar ICE nu nog geen onderdeel is van de werking, maar die in de toekomst wel willen inzetten op ICE

Twee van de musea bespraken in het interview hoofdzakelijk hun toekomstvisie, aangezien ze beide op het punt staan een vernieuwde museale werking op te starten. In hun huidige werking komt ICE quasi niet aan bod. Beide musea willen in hun toekomstige werking sterk inzetten op participatie. Beide musea zien daarbij potentieel in de uitgangspunten van een ICE-werking. Het ene museum ging al van start met een pilootproject om te onderzoeken hoe ICE een vast onderdeel kan worden van de collectie, hoe ICE permanent kan worden tentoongesteld en hoe het museum een ontmoetingsplaats kan zijn voor gemeenschappen.

> 'Het vorige museumbeleid zorgde voor een eerder klassieke invulling, waar niet echt plaats is voor ICE, en er meer een focus op objecten an sich is. (...) We gaan in ieder geval streven naar een beleid met meer aandacht voor ICE, een museum dat uiteraard wel een collectie heeft, maar geen gesloten instelling is. Dus (...) een open museum waar gemeenschappen elkaar kunnen vinden en ontmoeten.'

Het andere museum denkt eerder voorzichtig na over het potentieel van een ICE-werking voor hun toekomstige museum, de betreffende respondenten waren ook minder goed op de hoogte van de betekenis van ICE.

(2) Musea waar ICE nu geen onderdeel is van de werking, noch in de toekomst zal zijn

Niet voor alle musea lijkt een werking rond ICE of ICE-erfgoedgemeenschappen evident. Dat is bijvoorbeeld het geval bij de twee musea voor beeldende kunsten die werden geïnterviewd. De collecties lenen zich er op het eerste zicht minder makkelijk toe en de focus van hun werking ligt, nog veel meer dan bij andere musea, op het tentoonstellen van de collectie en onderzoek verrichten op de collectie. De kans dat zij in de toekomst een werking rond ICE zullen uitbouwen, is niet erg waarschijnlijk. ICE komt er wel onbewust of toevallig aan bod. Bij een van beide musea bleek er bovendien ook wel nieuwsgierigheid en *goodwill* tot verkenning van het ICE-beleid.

> 'Onze core business is geheel anders, met name wetenschappelijk onderzoek waarvan de studieobjecten kunstwerken zijn.'

> 'In het beleid ligt de focus vooral op de zorg voor collectie, de presentatie ervan, tentoonstellingen. De voorbije jaren is er geen aandacht geweest voor ICE.'

(3) Musea waar ICE een onderdeel is van de werking, nu en in de toekomst

Van de elf geïnterviewde musea zijn er zes die een (al dan niet uitgebreide) werking rond immaterieel cultureel erfgoed hebben. De mate van inbedding in het museumbeleid en de manier waarop wordt omgegaan met ICE(-erfgoedgemeenschappen) verschilt daarbij heel sterk van museum tot museum.

Bij een aantal types van musea lijkt een werking rond ICE vanzelfsprekender dan bij andere: stadsmusea bijvoorbeeld (omdat o.m. plaatselijke sociale gewoontes en gebruiken er in beeld worden gebracht) en musea die een 'inhoudelijke link' hebben met ICE (vb. musea die als thema een bepaalde ambacht of techniek hebben) vallen hieronder. ICE kan ook ingebed zijn in het museale thema, of aanwezig zijn in het museum omdat de objecten uit de collectie de gematerialiseerde vorm van een ICE-praktijk zijn, zonder dat hierrond verder echt een werking bestaat.

→ Een structurele ICE-werking of projectmatige / ad hoc aanwezigheid van ICE in de museale werking?
Drie van de bevraagde musea zeggen dat ICE in zekere zin **'structureel' ingebed** is in hun visie en de werking: een focus op ICE(-erfgoedgemeenschappen) is reeds van in de conceptfase aanwezig in de permanente tentoonstelling, in (sommige) tijdelijke tentoonstellingen en in activiteiten (zoals demonstraties en workshops). Binnen bv. de domeinen collectieontwikkeling en onderzoek is er aandacht voor ICE. Maar er bestaan ook bij deze drie musea grote gradatieverschillen in het werken met/rond ICE.

Bij de andere musea komt ICE aan bod in **sommige projecten** (tentoonstellingen, activiteiten), wordt er ad hoc wel eens rond gewerkt, maar is ICE geen consequente focus van de werking.

→ Aspecten van ICE zijn in verschillende vormen in de verschillende musea aanwezig

- een bepaalde ICE-praktijk is het thema / één van de thema's van het museum
- bepaalde objecten uit de collectie zijn een gematerialiseerde vorm van ICE-praktijken (vb. bepaalde werktuigen, textiel, een reus)
- het museum heeft foto's, film(fragmenten), interviews rond uiteenlopende ICE-praktijken in de collectie
- het museum organiseert demonstraties en workshops rond uiteenlopende ICE-praktijken. Deze zijn al dan niet gericht op (intergenerationele) transmissie (dit aspect werd door geen enkel museum expliciet vernoemd) en worden al dan niet gedocumenteerd (de musea documenteren doorgaans wel de demonstraties en workshops die er plaatsvinden)
- twee musea geven aan dat de eigenlijke traditiedragers in een (tijdelijke) tentoonstelling over hun traditie zelf bezoekers rondleiden
- twee musea geven aan een ontmoetingsplaats voor een ICE-erfgoedgemeenschappen te willen zijn
- ICE-erfgoedgemeenschappen geven (mee) vorm aan tentoonstellingen (in drie musea)
- twee musea ondersteunden in het verleden al erfgoedgemeenschappen om ICE-praktijken en/of borgingsmaatregelen in te voeren op het ICE-Platform www.immaterieelerfgoed.be

Wat betreft het **borgen van ICE** nemen sommige musea een actievere rol op dan andere.[19] Musea die *voluit* inzetten op *alle* aspecten van het borgen van immaterieel cultureel erfgoed van (en *met*) erfgoedgemeenschappen blijken er (nog) niet te zijn. Ook de musea die een relatief uitgebreide werking hebben rond ICE, zien het ook niet als hun directe taak om gemeenschappen te ondersteunen in het herlanceren of levend houden van tradities of gebruiken.

Enkele visies:

> ' 't Is niet omdat ook ICE binnen onze museale werking vanzelfsprekend een centrale plaats inneemt, dat we omgekeerd ook op alle aspecten van het borgen van ICE even sterk mee inzetten. Zo kan het mijns inziens bijvoorbeeld niet de rol van een museum zijn om een doorstart te geven aan bepaalde tradities. Wij geven de ICE-erfgoedgemeenschappen aandacht, creëren voor hen een toonplek voor hun erfgoed en helpen hen zo om de belangstelling ervoor te vergroten, maar de omgang met en de zorg voor het immaterieel erfgoed is hun rol en verantwoordelijkheid als dragende gemeenschap.'

> 'Het museum heeft geen actief beleid rond het in stand houden van tradities. Maar door onze programmatie tonen we wel gebruiken, tradities en feesten van de stad. Maar als sommige verenigingen de slagkracht of belangstelling niet meer hebben om verder te gaan, zijn wij niet diegenen die dat gaan verhelpen.'

> 'Wij, als lokaal stadsmuseum, zijn niet enkel een collectiebeherende instelling, maar we zijn ook een knooppunt voor alle erfgoedwerking die in de stad gebeurt. In functie daarvan willen we ook betrokken zijn bij het behouden van het ICE en willen we daar zelf ook actief op inzetten en het actief verzamelen, zolang het binnen het profiel van het museum past.'

19 Er zijn vijf groepen van borgingsmaatregelen te onderscheiden: identificatie & documentatie, onderzoek, communicatie & sensibilisering, overdracht (transmissie) en herlancering.

> ‘Als een vereniging ermee wil stoppen, dan kunnen wij eventueel wel de wortels en het belang van de vereniging in deze stad aantonen, maar onze hulp uit zich vooral in het onderbrengen van het archief en de zorg voor de collectie. Dat is wat wij doen. Ik denk dat het moeilijk is om het te pushen vanuit de stedelijke diensten, zelfs als dat musea zijn. Als de gemeenschap het niet belangrijk vindt om het te onderhouden en er een hedendaagse invulling aan te geven, dan is het ook niet een van onze taken om hierin tussen te komen.’

Ongeacht of ze vandaag reeds een werking hebben rond ICE, zien de geïnterviewde musea wel het potentieel van inzetten op ICE. Ze zien ICE als een manier om:

- ‘het verhaal achter het object’ te vertellen
- de collectie toegankelijker en aantrekkelijker te maken voor het museumpubliek (een ‘belevingslaag’ toevoegen aan objecten)
- de objecten of machines uit hun collectie begrijpelijker te maken (demonstraties van technieken en machines, interviews met beoefenaars,…)
- beoogde gemeenschappen te betrekken (ICE werkt drempelverlagend door herkenbaarheid)
- de vier museale functies[20] te her-denken

Gevraagd naar **de obstakels** die ze ervaren bij het werken rond ICE, komt een tekort aan mensen en middelen als één van de voornaamste struikelblokken naar voren. Ook een tekort aan kennis ter zake weerhoudt musea ervan om een uitgebreide ICE-werking op te zetten. Bovendien werken de meeste musea vanuit een collectie-logica en gaat ICE net uit van mensen en niet van objecten. Het werken met gemeenschappen wordt ook als erg tijdsintensief ervaren. **Noden** die de geïnterviewde musea ondervinden, zijn:

- kennisdeling & inspiratie: uitwisseling van goede praktijken (zelf delen en krijgen)
- bewustwording
- methodologie
- verstevigen van het netwerk
- projectmatige ondersteuning
- budget
- ICE opnemen in erkenningscriteria of beheersovereenkomst
- her-denken van de vier klassieke museale taken in functie van ICE (genoemd door één museum)
- een personeelslid dat zich specifiek op ICE toelegt (genoemd door twee musea)

Ook zijn er enkele musea die zeggen geen noden te ervaren op het vlak van immaterieel erfgoed. Ofwel vindt het museum reeds makkelijk de weg naar de experten ter zake (één museum), ofwel geeft het museum aan nu en in de toekomst niet in te zullen zetten op ICE (twee musea).

20 Met name de verzamelfunctie, de behoud- en beheerfunctie, de onderzoeksfunctie en de publieksgerichte functie, naar de definitie van ‘museum’ in de verklarende woordenlijst van de *ICOM Code of Ethics*, te raadplegen via http://icom.museum/the-vision/code-of-ethics/glossary/#sommairecontent.

ERFGOEDGEMEENSCHAPPEN

In een tweede reeks vragen werd gepeild naar mogelijke plaats voor betrokkenheid van ICE-erfgoedgemeenschappen in de musea: zijn er contacten met ICE-erfgoedgemeenschappen? Hoe verlopen deze? Wat zijn de verhoudingen tussen de musea en de ICE-erfgoedgemeenschappen (een werking over, een werking samen met, een werking op gelijke voet)? Hoe verloopt de samenwerking in de praktijk? Heeft een ICE-erfgoedgemeenschap inspraak in collectiebeleid, depotwerking, tentoonstellingsontwikkeling? Welke drempels worden er ervaren?

Belangrijk om inzicht te krijgen in de ICE-werking van musea is het om na te gaan in hoeverre erfgoedgemeenschappen in de ICE-werking aan bod komen. Zoals gezegd zijn de contacten die de musea hebben met ICE-erfgoedgemeenschappen erg divers van aard. Onder de geïnterviewde musea zijn er een viertal die aangeven nooit met (ICE-)erfgoedgemeenschappen (samen) te werken. Zeven andere musea hebben, veelal op projectmatige basis, reeds (samen)gewerkt met (ICE-)erfgoedgemeenschappen. In de interviews wordt niet altijd een duidelijk onderscheid gemaakt tussen een ICE-erfgoedgemeenschap en gemeenschappen meer algemeen.

Soms komt een erfgoedgemeenschap aankloppen bij een museum, maar vaker is het omgekeerd en vraagt het museum input aan beoefenaars van een ICE-praktijk / (leden van) een erfgoedgemeenschap:

- om workshops en demonstraties te geven (vijf musea halen dit aan)
- om de achtergrond van een bepaald object uit de collectie te duiden (vier musea halen dit aan)
- om tentoonstelling inhoudelijk (mee) vorm te geven, in samenspraak met het museum / om als expert te fungeren over de inhoud van een tentoonstelling (vier musea halen dit aan)
- om te gidsen in een tentoonstelling over hun eigen ICE-praktijk (twee musea halen dit aan)
- om te zetelen in de raad van bestuur of beheerraad (door één museum vermeld)

Hieronder is een overzicht terug te vinden dat de aanwezigheid van ICE en omgang met erfgoedgemeenschappen bij de bevraagde musea samenvat.

	Werkte het museum reeds met (ICE-) erfgoedgemeenschappen?	Is ICE 'structureel' aanwezig in de werking?	Is ICE aanwezig in de permanente tts.?	Is ICE aanwezig in de tijdelijke tts.?	Is ICE aanwezig in evenementen (workshops, demo's)?	Hoe de werking met ICE-erfgoedgemeenschappen beschrijven? Over - samen met - op gelijke voet met ICE-erfgoedgemeenschap?	Extra info
Stadsmuseum	Ja	Nee, wel zorg voor materiele aspecten van ICE, maar geen werking met ICE-erfgoedgemeenschappen.	Ja, o.m. aandacht voor verhalen/tradities in permanente tts. (in teksten en via gidsen). Vnl. via publiekswerking.	Soms	Dit aspect werd niet aangehaald in het interview.	Museum neemt soms wel contact op met erfgoedgemeenschappen (maar niet per se een ICE-erfgoedgemeenschap), vnl. als ze vragen hebben over bepaalde stukken uit de collectie.	Vertrekt steeds vanuit museumthema of collectie. Het verdwijnen van erfgoedcel wordt als lacune ervaren op vlak van ICE.
Stadsmuseum	Ja	Nee (nog niet).	Dit werd niet expliciet aangehaald in het interview.	Ja (pilootproject rond ICE).	Ja (in pilootproject).	Voor het pilootproject werden verschillende (ICE-) erfgoedgemeenschappen gecontacteerd. Belangrijk is communicatie op maat (vraagt veel tijd). Museum hoopt in de toekomst een uitgebreide werking, *samen met* ICE-erfgoedgemeenschappen uit te bouwen.	Museum heeft ICE-erfgoedgemeenschap aangespoord om borgingsmaatregelen op www.immaterieelerfgoed.be in te voeren. Erfgoedcelwerking wordt in het toekomstige museum geschoven.
Stadsmuseum	Ja	Nee, niet binnen alle projecten is er ook een ICE-luik.	Ja, o.m. aandacht voor feestcultuur, reuzen, processies, streekproducten, ambachten, ... in permanente tentoonstelling.	Ja	Er zijn rondleidingen en demo's door traditiedragers. Soms worden ook bepaalde technieken aangeleerd aan bezoekers door gidsen. Geen demonstraties van machines.	In een aantal recente projecten werkte het museum samen met een ICE-erfgoedgemeenschap aan een tijdelijke tentoonsteling. Soms gaat het museum zelf op zoek naar erfgoedgemeenschappen voor samenwerking, als het museum een project opstart waar ze experts ter zake nodig hebben bijvoorbeeld. Soms komen de gemeenschappen zelf naar het museum met een project. Als dat een interessante insteek is, werkt het museum met hen samen. Op vlak van productie houdt het museum de touwtjes in handen. Maar inhoudelijk werkt het museum op gelijke voet samen met erfgoedgemeenschap, omdat zij inhoudelijk de experts zijn. Er is sprake van een gedeelde autoriteit op inhoudelijk vlak.. Wat het collectiebeleid betreft heeft de (ICE-) erfgoedgemeenschap inspraak: het museum toont de traditiedragers hoe de collectie in elkaar zit en vraagt hen bijvoorbeeld welke stukken er ontbreken, welke er nog verzameld moeten worden.	In de museumcommissie zitten experten over de belangrijkste deelthema's van het museum. Komst van erfgoedcel heeft voor een verduurzaming van de werking rond (ICE-) erfgoedgemeenschappen gezorgd.

Stadsmuseum	Ja	Ja	Ja	Ja	Dit aspect werd niet expliciet aangehaald in het interview.	Museum werkt ook met andere dan ICE-erfgoedgemeenschappen. Museum geeft ICE-erfgoedgemeenschappen aandacht, creëert voor hen een vertoningsplek en helpt hen zo om de belangstelling ervoor te vergroten. Aan de presentatiekant vertaalt zich dat in manieren om de gemeenschap zelf ook te tonen, bvb. door een feest met en voor hen bij de opening of door activiteiten die met en voor hen georganiseerd worden. Museum heeft ook projecten die zich soms buiten de muren van het museum situeren, waarbij wordt samengewerkt met de bewoners van de stad en dat op locaties in de stad. Soms heeft (ICE-)erfgoedgemeenschap invloed op themakeuze van tentoonstelling. Museum krijgt vragen vanuit (ICE-)erfgoedgemeenschappen voor advies en begeleiding. (ICE-)erfgoedgemeenschappen hebben ook soms inspraak over objecten die in de collectie worden opgenomen.	
Museum voor beeldende kunst	N.v.t. want museum vult ICE volledig anders in dan het ICE-beleid.	N.v.t. want museum vult ICE volledig anders in dan het ICE-beleid.	N.v.t. want museum vult ICE volledig anders in dan het ICE-beleid.	N.v.t. want museum vult ICE volledig anders in dan het ICE-beleid.	N.v.t. want museum vult ICE volledig anders in dan het ICE-beleid.	Museum gebruikt de term 'erfgoedgemeenschap' expliciet niet. + geeft aan middelen en mensen te missen om te kunnen inzetten op gemeenschappen.	
Museum voor beeldende kunst	Nee	Nee	Nee	Nee	N.v.t.	Werkt wel met gemeenschappen, maar niet specifiek met ICE-erfgoedgemeenschappen.	
Thematisch museum	Ja	Ja	Ja, ICE in en via demonstraties en (film of interview) fragmenten van mensen over machines en technieken.	Ja	Er zijn demonstraties van bvb. machines of technieken, ook workshops. Ook via filmfragmenten komt ICE aan bod. Maar het is moeilijk om mensen te vinden voor demo's (en ook voor bvb. reparaties).	Museum initieert meestal de contacten met (ICE-) erfgoed gemeenschappen. Het museum werkt voor tentoonstellingen met expertengroepen waarin soms ook leden erfgoedgemeenschappen zitten. Als het museum werkt met (ICE-)erfgoedgemeenschap, sturen zij alles aan (is wel afhankelijk van groep tot groep), want participatie is een grote uitdaging.	

Thematisch museum	Ja	Nee	Dit werd niet expliciet aangehaald in het interview, maar gezien vanuit het thema van het museum zijn ongetwijfeld aspecten van ICE aanwezig in het museum.	Ja	Er worden in het museum demonstraties van technieken georganiseerd.	(Leden van) erfgoedgemeenschappen zijn geen vragende partij voor samenwerking over het algemeen. Het museum initieert deze contacten met gemeenschappen zelf, als het vragen of problemen heeft of als ze samen iets kunnen doen (vb. demonstratie). In het verleden had erfgoedgemeenschap wel invloed op collectiebeheer.	Leden van erfgoedgemeenschappen zijn vertegenwoordigd in vergaderingen/ zetelen in de beheerraad. Een aantal van de 'vrienden van het museum' waren vroeger betrokken bij ambacht.
Thematisch museum	N.v.t. want museum vult ICE volledig anders in dan het ICE-beleid.	N.v.t. want museum vult ICE volledig anders in dan het ICE-beleid.	N.v.t. want museum vult ICE volledig anders in dan het ICE-beleid.	N.v.t. want museum vult ICE volledig anders in dan het ICE-beleid.	N.v.t. want museum vult ICE volledig anders in dan het ICE-beleid.	N.v.t. want museum vult ICE volledig anders in dan het ICE-beleid.	N.v.t. want museum vult ICE volledig anders in dan het ICE-beleid.
Thematisch museum	Ja	Ja, 'ICE is opgenomen in het collectieplan'.	Ja	Ja	Er worden in het museum workshops en demonstraties georganiseerd. In rondleidingen zijn er gidsen die het hebben over (aspecten van) ICE.	Contacten met erfgoedgemeenschappen zijn er nu voornamelijk rond materieel erfgoed. Geleidelijk aan evolueert het museum van een werking 'over' de gemeenschap, naar een werking 'samen met' de gemeenschap, dit rond zoveel mogelijk aspecten van de museumwerking: collectiebeleid, bewaren, presenteren.	Hebben al gemeenschappen aangespoord ICE-tradities / borgingspraktijken in te voeren op www.immaterieelerfgoed.be.
Thematisch museum	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee	N.v.t.	N.v.t.

ICE IN DE CULTUREEL ERFGOEDSECTOR

In een laatste reeks vragen werd de musea gevraagd om de plaats en rol van ICE in de brede cultureel-erfgoedsector en in het museumlandschap te schetsen, om de samenwerking rond ICE in de sector te evalueren, om de verwachtingen t.o.v. de overheid te schetsen, en om ervaring en verwachtingen m.b.t. onder meer het ICE-trekkersnetwerk te beschrijven.

Uit de bevraging blijkt dat de musea **in de toekomst een rol weggelegd zien voor een ICE-werking** in de museumpraktijk, maar ICE integreren in hun werking wordt geenszins als een evidentie beschouwd.

> 'ICE-werking moet altijd weer opnieuw bevochten worden (...). Een duidelijke inbedding in het organogram van het museum creëert een soort permanente aandacht voor ICE en de verplichting om er voortdurend aandacht aan te blijven geven. Anders blijf je toch permanent het risico lopen dat het beleidsmatig weer tussen de plooien gaat vallen. De evidentie van die connectie tussen museaal werk en ICE in de werking van een museum moet door heel de erfgoedsector permanent afgedwongen blijven. Het geeft allemaal nog sterk de indruk van pril geluk: het is er op dit moment wel, maar wat garandeert dat het aanwezig blijft?'

> 'ICE is gewoon erfgoed. Ik heb niet het gevoel dat er te weinig aandacht aan besteed wordt, het leeft heel erg, maar er zijn gewoon 1001 mogelijkheden. Dingen waarover nagedacht moet worden, waar projecten rond opgezet kunnen worden,... Ik heb wel het gevoel dat er van alles beweegt. Ook bij collectiebeherende instellingen is er iets aan het verschuiven. (...) Hoe meer mensen er mee bezig zijn, hoe meer het in de aandacht komt, hoe moeilijker het wordt om te negeren dat het bestaat. Dus ik denk dat daar wel een kentering aan het gebeuren is, hoewel het vaak nog onderaan de prioriteitenlijst bungelt en eerder stiefmoederlijk wordt behandeld, als "minderwaardig" erfgoed.'

> 'We hebben nu nauwelijks genoeg middelen om onze basistaken te vervullen, we kunnen dus niet meer aandacht besteden aan ICE. Ik denk niet dat dat in de toekomst zal veranderen. (...) Wij zijn geen trekker daarin en maken altijd de collectiereflex. (...) Maar we merken wel dat het verhaal de collectie interessant maakt. Die reflex hebben we wel voortdurend. Een ICE-traject kan wel gekoppeld worden aan onze programmatie en projecten, maar ik zie het niet als iets structureel, eerder als een vorm van verdieping.'

Van **samenwerking rond ICE binnen de museumsector** is (nog) geen sprake. Een enkel museum geeft aan dat het wel eens contact opneemt met een collega uit de sector om te vragen hoe deze een bepaald project heeft aangepakt, maar voorts wordt er over ICE tussen de musea onderling niet echt gecommuniceerd.

> 'Er is af en toe wel vraag van andere instellingen over hoe wij bepaalde zaken aanpakken, en omgekeerd. Je kan leren van elkaar, maar ik denk dat daar nog wel wat groeipotentieel zit.'

> 'Een tijd geleden hebben de West-Vlaamse musea een dag rond ICE georganiseerd in samenwerking met tapis plein. Maar al bij al is er weinig overleg tussen musea, en dus ook niet met betrekking tot ICE. Nochtans is er vraag en nood aan kennisdeling, methodieken, een sterkere band tussen de erfgoedspelers,...'

> 'Immaterieel erfgoed staat eigenlijk niet zo op de agenda. Iedereen zet daar zelf op in zolang ze het zinvol of nodig achten, maar dat is geen hot issue waar we vaak rond samenkomen omdat zich daar tot nu toe niet echt problemen stellen. Het zou misschien beter zijn om er nog meer op in te zetten en om iets meer richtlijnen te hebben. Anderzijds weet ik niet of dat wel echt nodig is. We weten de expertisecentra zijn en we kloppen bij hen aan. We kloppen ook bij collega's aan die goede projecten hebben gedaan om te vragen hoe zij het hebben aangepakt. Dus eigenlijk is er geen grote nood bij de musea.'

De **rollen en functies** die volgens de bevraagde musea door het **ICE-trekkersnetwerk en de landelijk erkende expertisecentra** zouden kunnen worden opgenomen, zijn:

- optreden als samenwerkingspartner voor projecten
- ICE-projecten coördineren of initiëren
- overkoepelende verbanden blootleggen tussen musea
- een rol op vlak van promotie van museale activiteiten opnemen
- faciliteren en levend houden van ICE

> 'Ze [het ICE-trekkersnetwerk] spelen een essentiële rol in de sector, vanwege hun verbindende netwerkfunctie en hun – doorgaans thematisch afgebakende – overkoepelende blik. We hebben hen als partners nodig, want die transversale lijnen hebben we als museum en als lokale speler niet zelf.'

> 'Het is goed om te weten dat die trekkers er zijn en dat we bij hen kunnen aankloppen bij het opzetten van projecten, het borgen van het erfgoed. Dan moeten we het warm water op dat vlak niet uitvinden.'

> 'Best practices en daadwerkelijk consulentschap of één-op-één advies werken ook wel. Dat kan misschien een rol zijn voor het ICE-trekkersnetwerk. (...) Het initiëren van samenwerkingen zou nuttig zijn. Maar evengoed het coördineren, want dat is iets dat ik vaak niet meer op mij kan nemen.'

Hoewel er niet expliciet naar gevraagd werd, werd de website www.immaterieelerfgoed.be door drie van de elf musea genoemd tijdens de interviews. Twee musea geven aan reeds erfgoedgemeenschappen de weg te hebben gewezen naar de website, waardoor deze er hun traditie en/of borgingsmaatregelen hebben ingevoerd. Het derde museum zegt expliciet dat dit Platform nog te weinig bekend is in de museumsector. Nog een ander museum expliciteert nood te hebben aan een duidelijk aanspreekpunt voor ICE, waaruit blijkt dat het niet bekend is met de werking van www.immaterieelerfgoed.be.

Er is werk op het vlak van bekendmaking van ICE bij de musea, zo blijkt volgens de respondenten. Bekendmaking kan ervoor zorgen dat er een groter draagvlak voor wordt gecreëerd.

De bevraagde musea formuleerden een aantal zaken die hen van overheidswege zouden kunnen worden aangereikt en een incentive kunnen zijn om hun ICE-werking uit te breiden of aan te vangen. De overheid zou:

- (meer duidelijkheid over de mogelijkheden van) financiering voor ICE-projecten kunnen bieden
- een werking rond ICE in de beheersovereenkomst van musea opnemen
- het ICE-trekkersnetwerk moeten ondersteunen, zodat deze hun bemiddelende en ondersteunende rol als experten kunnen beoefenen
- de perceptie van de subsidiërende instellingen (meer) doen hellen in de richting van immaterieel erfgoed (waar deze nu nog altijd sterk gefocust is op objecten en collecties)

> 'Meer budget is altijd welkom! Maar ook meer aandacht, zodat ICE in het beleid van musea een structureel en een wezenlijk onderdeel wordt, wat nu absoluut niet het geval is. Het lijkt me niet slecht moest het voor elk museum 'verplicht' zijn om op z'n minst de reflectie te maken rond ICE.'

DEEL 2: SWOT Ontwikkeling ICE-en-musea-werking in Vlaanderen

Met de resultaten van de bevraging brengt het ICE-trekkersnetwerk de actuele situatie van ICE-beleid en -werking bij musea in Vlaanderen in kaart. Een SWOT-analyse met een focus op de sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen voor de ontwikkeling van de ICE-en-musea-werking, situeert afsluitend de vraagstelling in de ruimere beleidscontext en legt verbanden met de ruimere CE-sector in Vlaanderen. Dit resulteert in volgende SWOT-tabel:

STERKTES

- CE-beleid en -sector in Vlaanderen met sterke inzet op samenwerking en expertisedeling, waarbij de verbinding tussen geografische spreiding en thematische focus gemaakt wordt. Ook musea situeren zich in dit genetwerkte veld.
- Uitgeschreven en toonaangevende ICE-beleidsvisie van Vlaamse Gemeenschap met faciliterend digitaal ICE-Platform www.immaterieelerfgoed.be.
- Een (klein) aantal musea hebben van bij aanvang ingezet op het opstartende ICE-beleid en ontwikkelen actieve werkingen alsook betrokkenheid in de thematische ICE-domein-netwerken (DO3, D05,...).
- Musea met een actieve (samen)werking met een erfgoedcel, vertonen (meer) aandacht en inzicht in ICE-beleid en inzet voor ICE-werking.
- ICE-trekkersnetwerk beschikt over gerichte expertise m.b.t. borgen en m.b.t. de thematische ICE-domeinen.

ZWAKTES

- CE-decreet geeft geen gerichte formele impulsen (via bv. criteria, basisfuncties of beheersovereenkomsten) aan werking musea omtrent ICE.
- Het gangbare beleid in musea op heden is in wezen collectiebeleid; niet op ICE gericht. > Het begrip erfgoedgemeenschap is onvoldoende gekend met als gevolg onvoldoende ervaring met participatie van die gemeenschappen. Zodoende kunnen ook ICE-erfgoedgemeenschappen niet in de museumsector terecht voor (op maat) ondersteuning van ICE-processen.
- ICE-expertise in Vlaanderen is vooralsnog beperkt in de brede professionele CE-sector en meer in het bijzonder in de museumsector.
- ICE-processen vereisen specifieke competenties voor de begeleiding van erfgoedgemeenschappen en borgingsprocessen (veeleer agogisch van aard) die weinig in de museumsector beschikbaar zijn.
- Het huidige ICE-trekkersnetwerk is bescheiden in capaciteit (mensen en middelen) net als de huidige museale mogelijkheden m.b.t. inzet op ICE.

KANSEN

- Nieuwe visienota ICE en CE en nieuw decreet CE.
- Erfgoedgemeenschappen (en de relaties van erfgoed met de samenleving) zijn een belangrijke pijler en uitgangspunt in het Vlaamse CE-beleid.
- De meerderheid van de musea zien in de toekomst een grotere rol voor ICE in musea.
- Algemene inzicht groeit dat musea hun rol in de samenleving moeten heroriënteren, met aandacht voor participatie, beleving, e.d.m.
- Voor een aantal types musea liggen gerichte kansen in ICE: bv. thematische musea, stadsmusea,...
- Erfgoedcellen situeren aandacht voor ICE als één van de speerpunten in hun visienota rond toekomstige werking.
- ICE-trekkersnetwerk kan museumsector op maat ondersteunen.
- Publieke interesse in ICE is groot (cfr. resultaten PRISMA bevolkingsonderzoek).

BEDREIGINGEN

- Geen formele hefbomen en criteria vanuit Vlaamse CE-decreet m.b.t. ICE.
- Beperking van middelen en mensen in de CE-sector.
- Maatschappelijk draagvlak is groot, draagvlak in de eigen CE-sector is beperkt.
- Niet elke 'immateriële' erfgoedwerking (IE) draagt ook effectief bij aan het 'borgen van ICE' zoals UNESCO en het Vlaamse ICE-beleid vooropstellen (waarbij van de gemeenschappen vertrokken wordt) > gevaar van oppervlakkige of schijnbare ICE-werking.
- Materiële cultuur: ICE wordt – nog steeds – ondergewaardeerd bij belangrijke *opinion makers*. Perceptie blijft stand houden dat 'monumenten' en 'collecties' het 'echte' erfgoed(werk) zijn.
- Een 'geïntegreerde' CE-werking zou als resultaat kunnen hebben dat ICE systematisch als *bijkomstig* en vanuit een collectie-ondersteunend perspectief wordt ontwikkeld in de CE-werkingen, wat niet wenselijk is voor de ontwikkeling van ICE-werking in de geest van de Conventie.

DEEL 3: BEVINDINGEN EN ACTIEPUNTEN vanuit de bevraging

Op basis van de bevraging en de SWOT-analyse formuleert het ICE-trekkersnetwerk hierna de belangrijkste bevindingen en de daaruit af te leiden actiepunten. Dit gebeurt vanuit de vraag waar het ICE-trekkersnetwerk (prioritair en/of wenselijk) een rol kan hebben en kan bijdragen aan de verdere ontwikkeling van de ICE-en-musea-werking in het erfgoedveld in Vlaanderen de eerstkomende jaren:

BEVINDINGEN met prioritaire relevantie voor de werking van ICE-trekkersnetwerk in relatie tot musea:	**Toelichting / opmerking**	**ACTIEPUNTEN voor de werking van ICE-trekkersnetwerk in relatie tot musea:**
1. De inhoud en het beleid van ICE-werking zijn nog onvoldoende bekend in de (brede) museumsector. Enkele aandachtspunten naar musea komen daarbij naar voren: • Het onderscheiden van ICE-werking en andere types 'niet-materiële' of 'IE'-werking. • Het onderscheiden van collectiewerking (als doelstelling) en ICE-werking (als doelstelling). • Het onderscheiden van een publieksgerichte en belevingsgerichte werking (als doelstelling) en ICE-werking (als doelstelling).	• *Cfr. SWOT: Niet elke 'immateriële' erfgoedwerking (IE) draagt ook effectief bij aan het 'borgen van ICE' zoals UNESCO en het Vlaamse ICE-beleid vooropstellen (waarbij van de gemeenschappen vertrokken wordt).* • *Cfr. SWOT: Een 'geïntegreerde' CE-werking mag niet als resultaat hebben dat ICE systematisch als bijkomstig en vanuit een collectie-ondersteunend perspectief wordt ontwikkeld in de museale CE-werkingen.*	**ACTIEPUNT 1 /verbreding/ Bijdragen aan de algemene kennis en expertise-ontwikkeling m.b.t. ICE in de museumsector:** • Het ICE-trekkersnetwerk voorziet laagdrempelige generieke informatieverstrekking m.b.t. ICE-beleid en ICE-werking voor de CE-sector in het algemeen en voor de (brede) museumsector in het bijzonder
2. De werking van het Platform www.immaterieelerfgoed.be en het ICE-trekkersnetwerk zijn nog onvoldoende bekend in de museumsector.	*Het ICE-Platform kan in deze een antwoord bieden op volgende noden uit de museumbevraging:* *De nood aan:* • *kennisdeling & inspiratie: uitwisseling goede praktijken (zelf delen en krijgen)* • *versteviging netwerk* *De musea zien daarbij een rol voor het ICE-trekkersnetwerk en de landelijke dienstverlenende organisaties in:* • *werken aan bekendmaken van en creëren van draagvlak voor ICE* • *overkoepelende verbanden blootleggen tussen musea* • *een rol op vlak van promotie opnemen* • *hun expertise, hun verbindende netwerkfunctie en transversale blik*	**ACTIEPUNT 2 /verbreding/ Bekendmaken en activeren van www.immaterieelerfgoed.be en het ICE-trekkersnetwerk in de museumsector:** » Het ICE-Platform voorziet herhaalde en voortgezette communicatie en informatieverstrekking m.b.t. www.immaterieelerfgoed.be en het ICE-trekkersnetwerk » Het ICE-Platform zet zich daarbij in voor: • promotie • bewustwording • uitbouw draagvlak voor ICE • overkoepelende verbanden zichtbaar maken • kennisdeling & inspiratie

3. Voor een aantal (types) musea liggen er gerichte kansen in ICE

Het gaat o.m. om musea met een thematische focus op ICE, stadsmusea,...

Er wordt vanuit deze musea veelal ook reeds langer ingezet op het ICE-beleid en actieve werkingen alsook betrokkenheid in de thematische ICE-domein-netwerken (D3O, D5O,...)

In deze kan het ICE-trekkersnetwerk een antwoord bieden op volgende aangegeven noden in de bevraging vanuit musea. De nood aan:

- kennisdeling & inspiratie: uitwisseling goede praktijken (zelf delen en krijgen)
- methodologie
- versteviging netwerk
- projectmatige ondersteuning

De bevraagde musea zien daarbij een rol voor het ICE-trekkersnetwerk en de landelijke dienstverlenende organisaties in:

- als samenwerkingspartner voor projecten optreden
- ICE-projecten coördineren/initiëren
- overkoepelende verbanden blootleggen tussen musea
- een rol op vlak van promotie opnemen
- zijn nodig omwille van hun expertise, hun verbindende netwerkfunctie en transversale blik

ACTIEPUNT 3 /verdieping/ Ontwikkelingsgerichte acties initiëren en faciliteren die (ook) binnen de Vlaamse museumwereld gericht ICE-expertise samenbrengen, opbouwen en versterken:

» Continueren van het sectorbrede ICE-netwerk en -overleg, via o.m. thematisch ICE-domein-overleg (D3O sociale gewoontes en gebruiken, D5O ambachtelijke vaardigheden,...)
→ *lerend netwerk, afstemming en samenwerking*

» Continueren van sectorbrede ontwikkelingsgerichte vormingen m.b.t. ICE
→ *vorming en expertise-opbouw bv. internationaal ICE-beleid, ICE en ethiek, ICE en dierenwelzijn, documenteren van ICE, ICE en toerisme, ICE en duurzame ontwikkeling, enz.*

Maar ook:

» Gericht opzetten van ICE-projecten en ICE-trajecten voor en met geïnteresseerde en gevorderde museumcollega's vanuit het ICE-trekkersnetwerk en de domein-netwerken
→ *expertise-opbouw en praktijkontwikkeling*

4. Er is nood aan inzet van ICE-expertise en ondersteuning op maat

De CE-sector en de museumsector in het bijzonder kampen met een tekort aan capaciteit (mensen en middelen; alsook gerichte competentieprofielen) in combinatie met het inzicht dat musea hun rol in de samenleving dienen te heroriënteren, met aandacht voor participatie, beleving, e.d.m.
ICE vormt daarbij zowel een kans als een bijkomende opdracht/uitdaging.

De aanwezigheid van een pool aan experten in het ICE-(trekkers)netwerk biedt een mogelijke ondersteuning vanuit de nodige/aanwezige expertise in de CE-sector.

(cfr. SWOT)

- ICE-processen vereisen specifieke competenties voor de begeleiding van erfgoedgemeenschappen en borgingsprocessen (veeleer agogisch van aard) die weinig in de museumsector beschikbaar zijn
- ICE-expertise in Vlaanderen is vooralsnog beperkt in de brede professionele CE-sector en meer in het bijzonder in de museumsector.

In deze kan het ICE-trekkersnetwerk een antwoord bieden op volgende aangegeven noden in de bevraging vanuit musea. De nood aan:

- kennisdeling & inspiratie: uitwisseling goede praktijken (zelf delen en krijgen)
- methodologie
- projectmatige ondersteuning

De bevraagde musea zien daarbij een rol voor het ICE-trekkersnetwerk en de landelijke dienstverlenende organisaties in:

- als samenwerkingspartner voor projecten optreden
- ICE-projecten coördineren/initiëren
- zijn nodig omwille van hun expertise, hun verbindende netwerkfunctie en transversale blik

ACTIEPUNT 4 /verdieping/ Vanuit het ICE-trekkersnetwerk bouwen aan ondersteuning op maat voor de museumsector:
(cfr. SWOT) ICE-expertise in Vlaanderen is beperkt in de museumsector. Hoewel het huidige ICE-trekkersnetwerk zelf bescheiden is in capaciteit (mensen en middelen), helpt het vanuit de gerichte thematische inzet en expertise ook de grootste noden lenigen voor de museumsector.

» Gezien de vraag hierrond die naar boven kwam in de bevraging, kan op-maat-ondersteuning en samenwerking met de museumsector ter versterking van de ICE-werking in musea ontwikkeld worden. Dit op voorwaarde van haalbaarheid en leergehalte voor beide partijen om duurzaamheid en inbedding van expertise te verzekeren. 'Op maat' mag in deze immers niet 'in opdracht' betekenen.

Verder overleg en bekendmaking van dit soort dienstverlenend aanbod kan op vraag via één-op-één-overleg en meer veralgemeend in een overleg tussen het ICE-trekkersnetwerk en het Landelijk Museumoverleg en ICOM-Vlaanderen.

5. Een meerderheid van de musea ziet in de toekomst wel een grotere rol weggelegd voor ICE in musea.	**In deze kan het ICE-trekkersnetwerk een antwoord bieden op volgende aangegeven noden in de bevraging vanuit musea. De nood aan:** • kennisdeling & inspiratie: uitwisseling goede praktijken (zelf delen en krijgen) • methodologie • versteviging netwerk • projectmatige ondersteuning	**ACTIEPUNT 5 /verdieping/** **Vanuit het ICE-trekkersnetwerk actie ondernemen om interessante binnen- en buitenlandse voorbeeldpraktijken op te sporen, te verkennen en de kennis errond te delen, ontwikkelen en ontsluiten:** → *expertise-opbouw en -deling*
6. Het belang van formele beleidsbepalingen m.b.t. de (mogelijke) ontwikkeling van ICE als onderdeel van de museale werking.	» **M.b.t. de rol van de overheid komt uit de bevraging naar voren dat het huidige beleid sterk focust op het collectiebeleid.** **Musea geven aan dat er geen formele hefbomen en criteria vanuit Vlaamse CE-decreet m.b.t. ICE zijn op heden. Dit heeft impact op de (mogelijke) inzet en wijze van de museumwerking omtrent ICE. Het is een optie om ICE in het toekomstige CE-decreet gericht aan bod te laten komen bij het uitschrijven van (verplichte of mogelijke) criteria en functies voor de CE-werkingen.** *Cfr. aangegeven noden in de bevraging vanuit musea.* *Nood aan:* • *budget* • *ICE opnemen in erkenningscriteria of beheersovereenkomst* • *her-denken van de vier klassieke museale taken in functie van ICE*	**ACTIEPUNT 6 /beleid/** **Stem geven aan het belang van formele beleidsbepalingen indien het Vlaamse CE-beleid de ICE-werking in Vlaanderen wenst te ontwikkelen in de sector:** » Het ICE-trekkersnetwerk brengt het belang en de mogelijkheden van decretale bepalingen m.b.t. ICE naar voren i.k.v. het traject Conceptnota cultureel-erfgoedbeleid en bij de verdere voorbereidingen van een nieuw Cultureel-erfgoeddecreet. • onder meer via deze nota, waar mogelijk via inbreng in Conceptnota CE-beleid,...

BIJLAGE 2:
ICE-TREKKERSNETWERK, ICE-TREKKERS, ICE-DOMEINENOVERLEG EN ICE-TREKKERSOVERLEG.

1. ICE-TREKKERSNETWERK

Het ICE-trekkersnetwerk kwam tot stand vanuit een traject met de cultureel-erfgoedsector in 2013. Vanuit elk thematisch ICE-domein werd op gelijkwaardige wijze een *status quaestionis* opgemaakt in gesprek met de landelijk erkende en gesubsidieerde cultureel-erfgoedorganisaties. Via rondetafelgesprekken werden voor elk thematisch ICE-domein de betrokken organisaties samengebracht om de bestaande en mogelijke thematische (samen)werkingen per domein te verkennen, met oog op de toekomstgerichte ontwikkeling van de ICE-werking in het Vlaamse cultureel-erfgoedveld en m.b.t. het ICE-Platform www.immaterieelerfgoed.be. Vanuit elk van de vijf bijeenkomsten werd in overleg met de betrokken actoren telkens ook één (of twee) trekker(s) voor het domein aangewezen, in functie van de verdere organisatie van het werkveld en het toekomstige consortium rond het digitale ICE-Platform.

Tapis plein, CAG, ETWIE, LECA, Het Firmament, Resonant en FARO zetten gezamenlijk de schouders onder een trekkersnetwerk voor immaterieel cultureel erfgoed: **het ICE-trekkersnetwerk**.

Dit ICE-trekkersnetwerk heeft **als doelstelling** om vanuit een actieve samenwerking tussen landelijk gesubsidieerde erfgoedorganisaties een **gecoördineerde ontwikkeling van de immaterieel-erfgoedwerking in het brede Vlaamse erfgoedveld te begeleiden.**

Het ICE-trekkersnetwerk ondersteunt het brede professionele en niet-professionele ICE-veld met alle betrokken erfgoedgemeenschappen.

Het ICE-trekkersnetwerk vormt tevens de voorbereiding op een toekomstig consortium21 rond de website en databank www.immaterieelerfgoed.be.

De partners in het ICE-trekkersnetwerk integreren actief het ICE-Platform www.immaterieelerfgoed.be in hun werking.

Het ICE-trekkersnetwerk wordt gevormd door partnerorganisaties met complementaire ***transversale*** en ***thematische*** rollen, waarbij ze vanuit hun werking op landelijk niveau telkens een trekkersrol voor immaterieel cultureel erfgoed realiseren:

» **tapis plein** neemt in afspraak met de Vlaamse overheid (i.k.v. beheersovereenkomst als landelijk expertisecentrum 2012-2016/2018) een ***transversale*** trekkersrol op voor (de ontwikkeling van) het immaterieel erfgoednetwerk.

» **CAG, ETWIE, LECA, Het Firmament en Resonant** nemen sinds 2013 elk de trekkersrol op zich voor één (deel) van de vijf *thematische* ICE-domeinen.

21 Een consortium voor www.immaterieelerfgoed.be?
In de visienota Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Vlaamse overheid (2010) is vooropgesteld dat het beheer van www.immaterieelerfgoed.be (interactieve website en databank) gebeurt door een consortium.
Voor de periode 2013-2016 is er inmiddels een meerjarige overeenkomst van de Vlaamse overheid met tapis plein voor de moderatie van het Platform. Er is voor de lopende beleidsperiode tot 2016 een samenwerkingsovereenkomst afgesloten om de interactie tussen de Afdeling Cultureel Erfgoed (eigenaar van het platform), het steunpunt (technisch en inhoudelijk beheerder) en tapis plein (inhoudelijk beheerder en moderator) af te spreken.
In de periode 2012-2016/2018 loopt de voorbereidende werking van het consortium-in-ontwikkeling samen met het ICE-trekkersnetwerk dat de diverse domeinen samenbrengt (CAG, ETWIE, FARO, LECA, Het Firmament, Resonant, tapis plein), in overleg met de Vlaamse overheid – Departement CJSM – Afdeling Cultureel Erfgoed.

» **FARO** ondersteunt (*transversaal*) de processen in het immaterieel-erfgoedveld en binnen en tussen de netwerken van landelijk erkende actoren vanuit zijn functies als steunpunt cultureel erfgoed (praktijkondersteuning, praktijkontwikkeling, beeldvorming en communicatie).

» **De moderator van het ICE-Platform** www.immaterieelerfgoed.be maakt structureel mee deel uit van het ICE-trekkersnetwerk. www.immaterieelerfgoed.be is de interactieve website en databank die door de Vlaamse overheid (eigenaar) werd geïnitieerd als platform voor immaterieel erfgoed in Vlaanderen. Het Platform wordt door tapis plein gemodereerd, i.s.m. FARO (staat in voor hosting en beheer). Het Platform faciliteert zowel de transversale als de thematische werking.

2. TREKKERS voor (of ten dienste van) de ICE-DOMEINEN in het Vlaamse ICE-Platform

CAG, ETWIE, LECA, Het Firmament en Resonant ontwikkelen en volgen het werkveld en het digitale ICE-Platform vanuit de respectievelijke ICE-domeinen zoals in de visienota ICE omschreven:

» **Domein 5 Ambachtelijke technieken: ETWIE**

» **Domein 4 Natuur & Universum: CAG**

» **Domein 3 Sociale praktijken: LECA**

» **Domein 2 Podiumkunsten en Muziek: Het Firmament & Resonant**

» **Domein 1 Talige praktijken/oraal erfgoed: voorlopig geen trekker. FARO vangt deze leemte op.**

De trekkers nemen vanuit hun ICE-domein het voortouw bij de opvolging en ontwikkeling van het ICE-Platform met daarin enerzijds het reële/'fysieke' ICE-werkveld per domein en anderzijds het digitale Platform www.immaterieelerfgoed.be (website en databank).

Ze doen dit rekening houdend met d**e aandachtspunten uit de visienota ICE (2010)**, met oog op:

- het **participatief inventariseren van ICE** in Vlaanderen;
- waarbij **interactie, uitwisseling van kennis en expertise** centraal staan;
- met aandacht voor de **individuele elementen EN nadruk op de gelijkenissen en verwantschappen**;
- met registratie in de databank door de erfgoedgemeenschappen zelf;
- zorgend voor **clustering** van elementen en de nodige **begeleiding** daarbij;
- zorgend voor (ontwikkeling en zichtbaar maken van) **voorbeeldpraktijken**.

3. TREKKERS binnen een ICE-DOMEINNETWERK

De trekkers binnen een ICE-domeinnetwerk nemen voorts elk binnen *het respectieve ICE-domein* de rol op van 'makelaar'.

Ieder domeinnetwerk brengt de landelijk gesubsidieerde organisaties (LEOV, erfgoedcellen, collectiebeherende instellingen,...) en bij uitbreiding mogelijk ook niet-gesubsidieerde actoren samen, met als doel de netwerking in het thematische domein en de ondersteuning van erfgoedgemeenschappen te versterken.

Elk domein kent en werkt met een eigen dynamiek, ritme en schaal, samenhangend met o.m. aspecten van voorgeschiedenis, graad van professionalisering, bekendheid en identificatie met de ICE-concepten e.d.m. in het betreffende domein.

Het ICE-trekkersnetwerk dat alle domeinen verbindt, biedt daarbij ook de wisselwerking en kansen op inspiratie, uitwisseling en reflectie m.b.t. de afzonderlijke domein(net)werking.

De **trekkers** nemen het voortouw met betrekking tot:

- het **betrekken van** het professionele netwerk, niet-professionele actoren en erfgoedgemeenschappen om de doelstellingen van de visienota te realiseren;
- **informatiedoorstroom;**
- **onderlinge samenwerking en afstemming;**
- **aanpak van specifieke noden** binnen het domein.

» De trekkers zorgen ervoor dat, binnen hun domeinnetwerk, **de erfgoedgemeenschappen begeleid worden** door een erkende erfgoedorganisatie (hetzij door henzelf, hetzij door een partner in het domeinnetwerk of waar aangewezen in samenwerking). Binnen elk domein worden zo de elementen verder opgevolgd, linken gelegd met experts en met andere elementen met gelijkaardige kenmerken, vergelijkbare processen van doorgeven, elementen die behoren tot dezelfde groep,...

» De domeinnetwerken voor immaterieel cultureel erfgoed kunnen op basis van de gegevens in de databank ook projecten uitwerken. Deze kunnen uitgevoerd worden door zowel individuele partners, als in samenwerkingsverband. De trekkers begeleiden, stimuleren en coördineren zo nodig deze domein(samenwerkings)projecten.

4. Het ICE-trekkersOVERLEG

Er wordt gestreefd naar een tweemaandelijks overleg met het ICE-trekkersnetwerk. Dit overleg staat in functie van de verdere netwerkontwikkeling, taakverdeling, afstemming en samenwerking rond dienstverlening en begeleiding, alsook rond opvolging van het digitale ICE-Platform voor elk van de (min.) vijf domeinen.

Actieplan Musea en Immaterieel erfgoed

2016-2017

CONTEXT

In 2015 werd een **kwalitatieve bevraging** gerealiseerd bij musea in Vlaanderen over de immaterieel erfgoedwerking. Op basis van de resultaten heeft het ICE-trekkersnetwerk met de *Voorbereidende beleidsnota: Naar een actieplan ICE & musea* en het bijhorende rapport verkend welke rol musea in Vlaanderen (kunnen) hebben bij het borgen, zichtbaar maken en versterken van Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE). Tegelijkertijd werd in kaart gebracht waar er zich struikelblokken en moeilijkheden bevinden.

Een **specifieke bevraging** in het voorjaar van 2016 polste daaropvolgend bij twintig musea naar hun interesse in diverse werkvormen**,** met oog op het uitwerken van concrete acties die reële noden uit het museumveld kunnen ondervangen en wensen kunnen inlossen. De musea werden uitgekozen vanwege die vanwege hun thematiek en betrokkenheid bij immaterieel erfgoed: domeinspecifieke musea, stads- en gemeentelijke musea, volkskundige musea ... met indeling op de verschillende niveaus.

Samen met de nota uit 2015 resulteerde dit in een *Actieplan musea en immaterieel erfgoed 2016-2017*, opgevat als een **verkennend traject mét en door allerlei spelers uit het museumveld**. Het actieplan bevat verschillende soorten initiatieven waarbij mogelijkheden en kansen, diverse rol(len), benaderingen en visies in het werken met immaterieel erfgoed worden verkend en in kaart gebracht met ruimte voor experiment, verdieping en reflectie. De verzamelde (praktijk)kennis wordt zo breed mogelijk gedeeld met de museumsector. De verschillende spelers binnen het ICE-trekkersnetwerk zetten overkoepelend of per thema de schouders onder deze acties.

CONCRETE ACTIES

Labo

Een aantal **(experimentele) praktijkonderzoeken** die vertrekken vanuit concrete vragen en cases die musea aanbrengen. *Hoe vertaal je als museum je (achter de schermen) immaterieel erfgoedwerking concreet in een nieuwe scenografie, en wat is daarbij de rol van de traditiedragers? Hoe maak je een participatief traject rond verschillende ICE-thema's blijvend zichtbaar in het museum? Je ICE-netwerk verstevigen en tegelijk zichtbaar maken in het museum, hoe doe je dat?*
Deze labo's zullen worden georganiseerd in en met musea en met de betrokken immaterieel erfgoedgemeenschappen. Samen met hen gaan we op zoek naar antwoorden op deze actuele uitdagingen rond immaterieel erfgoedwerking in musea om zo praktijkontwikkeling te stimuleren – *mogelijke cases d.d. mei 2016: NAVIGO, Stedelijk museum Ieper, Hopmuseum …*
Concrete ideeën en kandidaten voor experimenten rond immaterieel erfgoed zijn steeds welkom. Mail ons!

Werkbezoeken en brainstormoefeningen

Het ICE-trekkersnetwerk gaat in 2016 actief op **zoek naar inspiratie en (innovatieve) mogelijkheden** rond ICE en musea. In en mét musea, met externe denkers en creatievelingen verkennen we diverse invullingen van en visies op ICE-werking van musea. Dit doen we onder andere via werkbezoeken in verschillende musea in Vlaanderen. Deze bezoeken worden gekoppeld aan een methodiek- of brainstormoefening. *Bijvoorbeeld met collega-museummedewerkers het museum onder de loep nemen om de ICE-werking te analyseren. Of aan de hand van stellingen op zoek gaan naar verschillende opvattingen over hoe de ideale ICE-museumwerking er kan uit zien. Of op zoek gaan naar typologieën in ICE-museumwerking en de manier waarop je die kan afleiden uit een bezoek of bepaalde manier van bevragen? …* Alle input, inspiratie en kennis die tijdens de werkbezoeken en oefeningen wordt verzameld, zullen worden verwerkt en gedeeld met de brede museumsector (zie verder: 'kennisdeling en praktijkondersteuning').
Wil je een inspirerend project met ons delen en of krijg je ons graag eens over de vloer? Laat het ons weten!

.

Workshops

Er gaat soms al (meer dan gedacht) ICE-werking schuil in musea vandaag. Deze werking wordt echter niet altijd als dusdanig benoemd of herkend. Het ICE-trekkersnetwerk zet hiervoor enkele specifieke **workshops** op. Tijdens een algemene, verkennende workshop (13 juni 2016) kunnen museumteams aan de hand van een out-of-the-box doorlichting de eigen immaterieel-erfgoedwerking in kaart brengen, maar ook inspiratie opdoen, brainstormen en praktijkervaring delen met andere museumteams. Naargelang de vraag wordt deze workshop mogelijks herhaald.

Op **vraag en maat van individuele musea** kunnen ook workshops georganiseerd worden die bepaalde concrete noden en wensen van musea rond ICE aanpakken. Voor grotere musea kan het in kaart brengen van de immaterieel erfgoedwerking met het volledige museumteam sensibiliserend én visievormend werken. Tot slot kunnen musea ook algemene inleidingen op immaterieel erfgoed en/of www.immaterieelerfgoed.be aanvragen via info@immaterieelerfgoed.be
Heb je interesse in een workshop op maat? Breng ons op de hoogte van de uitdagingen rond ICE die jij wil aanpakken!

.

Kennisdeling en praktijkondersteuning

Alle input die in de loop van dit traject wordt verzameld, zal worden vertaald in **praktijkgerichte en direct inzetbare tools** en met de museumsector worden gedeeld. *Een methodiekenboek waarmee je je eigen werking kan doorlichten en inspireren, een toolbox voor het realiseren van immaterieel erfgoedprojecten, een praktijkendatabank online en/of een publicatie* ... Voorlopig kan je alvast het themadossier ICE & musea raadplegen, waar je naast heel wat bestaande literatuur ook actuele vraagstukken verzameld vindt.

.

Overleg en netwerk

Domein 3 (Feesten en rituelen o.b.v. LECA) en domein 5 (ambachten o.b.v. ETWIE) organiseren regelmatig overleg tussen de thema-gerelateerde professionele erfgoedorganisaties (musea, archieven, erfgoedcellen). Ook domein 2 (podiumkunsten o.b.v. Het Firmament) en domein 4 (natuur o.b.v. CAG) maken plannen om een **thematisch overlegforum** in het leven te roepen in de loop van 2016-17.

Het Platform immaterieel erfgoed nam in februari 2016 het initiatief om zich voor te stellen aan het Landelijk Museumoverleg**.** Daarnaast wordt ook met icom-vlaanderen van gedachten gewisseld rond de acties die het Platform de komende maanden rond immaterieel erfgoed en musea op poten zet.

Internationale samenwerking

Met het oog op het **verkennen van internationale *good practices*, ervaringsuitwisseling over de grenzen heen en het opdoen van expertise** rond verschillende aspecten van het borgen van immaterieel erfgoed in een museale context, wordt in een netwerk samengewerkt met partners uit Nederland, Frankrijk, Italië en Zwitserland. Dit netwerk stelt een **subsidieaanvraag** op voor het programma Creative Europe Culture (*European cooperation projects: programme priorities capacity building - education and training & transnational mobility*). Binnen dit project worden museummedewerkers uit de vijf deelnemende landen uitgenodigd om te participeren aan **meerdaagse praktijkuitwisselingsmomenten in het buitenland** en kunnen ook eigen voorbeeldpraktijken worden toegelicht aan ICE- en museumcollega's uit de rest van Europa. Het project voorziet in een website met een focus op kennisdeling (met tools en methodieken, verslagen van werkbezoeken en workshops, enz.) en een publicatie. (Start project OV van goedkeuring in juli 2017). Museumcollega's uit Vlaanderen zullen zo ook de kans krijgen om mee op internationale verkenning en uitwisseling te trekken!

Immaterieel erfgoed en musea. Stand van zaken

najaar 2017

CONTEXT

Sinds 2013 wordt gewerkt aan de ontwikkeling van een netwerk van professionele CE-organisaties rond de uitbouw van immaterieel-erfgoedwerking in Vlaanderen, onder impuls van tapis plein en het ICE-trekkersnetwerk. Vanaf 2015 wordt gefocust op collectiebeherende instellingen, waaronder musea. In het voorjaar van 2015 werd een kwalitatieve bevraging gerealiseerd in het Vlaamse museumveld die peilde naar noden en behoeften inzake immaterieel-erfgoedwerking. Dit resulteerde in het rapport 'Naar een actieplan ICE & musea in Vlaanderen 2015-2016'.
Enkele grote conclusies uit deze bevraging (2015):

- Musea staan aan het begin van een werking rond immaterieel cultureel erfgoed, en de bekendheid van en huidige activiteit omtrent ICE is bij musea in Vlaanderen beperkt.
- Op de vraag welke rol musea in het kader van een ICE-beleid voor zichzelf zien, blijkt een grote nadruk te liggen op het (belang van het) collectie-georiënteerde perspectief.
- Een minderheid aan musea kiest bewust voor een actieve opvolging en inzet op ICE. Het gaat dan om een deelverzameling van vaak thematische musea en stadsmusea. Structurele ondersteuning vanuit de bestaande musea naar bestaande ICE-thema's en -erfgoedgemeenschappen behoort niet tot de actuele scope van de museumwerking.

VERVOLG: 2016 t.e.m. VANDAAG

Volgend op het rapport van 2015, werden een 20-tal musea (thematische insteek en stadsmusea) bevraagd naar de meest nuttige werkvormen. Hieruit werd het 'actieplan Musea en immaterieel erfgoed 2016-2017' gedestilleerd. Sinds 2016 worden deze acties (werkbezoeken, labo's, workshops) in de werkingslijn ICE & musea uitgevoerd, gedocumenteerd en zoveel mogelijk opnieuw gedeeld via de themawebsite. In 2016 werden via het Creative Europe Culture programma van de Europese Commissie en bij de Vlaamse overheid subsidies aangevraagd voor de opstart van een internationaal expertise-uitwisselingsproject rond ICE &musea met partners uit Nederland, Frankrijk, Zwitserland en Italië. Het *Intangible Cultural Heritage and Museums Project* (IMP) is sinds juli 2017 van start en voorziet vijf conferenties met plenaire introducerende lezingen, workshops i.h.k.v. het ontwikkelen van competenties en tools, debat en reflectie, enz.

STAND VAN ZAKEN

- Verschillende thematische en stadsmusea zijn vragende partij om aan praktijkontwikkeling te doen inzake immaterieel erfgoed.
- De lopende beleidsplanningstrajecten, verhoogde inzet op een algemene cultureel erfgoedwerking en de functies opgenomen in het CED2017 werken als katalysator (om verder na te denken dan publiekswerking alleen).
- Tegelijkertijd stelt deze periode het 'wij-zij' effect op scherp. Specifiek nadenken over immaterieel erfgoed is belangrijk om duidelijk te hebben waar het over gaat, anderzijds werkt dit

ook onderscheidend i.p.v. integrerend.

- Vaak wordt duidelijk dat er al veel gebeurt, maar veelal onbewust, waardoor kansen soms blijven liggen. Positief hieraan is dat er veel win-win kan zijn, anderzijds blijkt dat het bewust benoemen en ontginnen van kansen voor (meer) immaterieel-erfgoedwerking de nodige tijd/investering/personeel vraagt, o.a. gezien het belang van participatief werken. Dit wordt door sommigen vanuit de dagdagelijkse realiteit beschouwd als onmogelijk zonder extra middelen.
- Er is een grote kloof tussen kleinere en grote musea: voor kleine musea is participatie en structurele samenwerking met erfgoedgemeenschappen vaak evidenter (vanuit een noodzaak omdat participatief werken ook draagvlak creëert en (vrijwilligers)werk oplevert) dan voor grote musea.
- De verwarring van immaterieel cultureel erfgoed met alle erfgoed dat niet-tastbaar is, is groot.
- Vragen zijn ofwel:
    - gericht op wat ICE nu preciés is (verwarring: context, waarden, mondelinge geschiedenis …?)
    - gericht op het in kaart brengen (en benoemen) van de eigen werking rond ICE. In grotere musea gaat dit soms gepaard met de vraag naar bewustmaking van het volledige museumteam t.o.v. 'één' kenner die immaterieel erfgoed opvolgt.
    - participatievragen: waar trek je grenzen in het betrekken van erfgoedgemeenschappen, en is er wel voldoende link naar de collectie?
    - 'instrumenteel': hoe neem je ICE op in collectieregistratiesystemen? Hoe bewaak je de transmissie van 'interne' kennis?
- Spanning tussen collectiegericht denken en gemeenschapsgericht denken is groot. Zoektocht naar tegemoet komen, dichter bij elkaar brengen is noodzakelijk.
- Voortdurende zoektocht naar de 'juiste' taal om jargon te overstijgen en op zelfde golflengte te komen.

CONCLUSIE

- Workshop op maat-aanbod werkt, zowel met oog op bewustmaking als met oog op verdere/meer actie
- Musea betrekken in de zoektocht is noodzakelijk en succesvol: opbouw van een netwerk dat actief meewerkt en adviseert inzake kennisdeling etc.
- Ontsluiten van voorbeeldpraktijken is essentieel
- Er is grote vraag naar direct inzetbare en concrete methodieken/tools